

Come on, ye wee idjit, think!

Murteen kääntäminen Diana Gabaldonin

kokoelmateoksessa *A Trail of Fire*

Maija Siukonen

Pro gradu -tutkielma

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, englannin kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

SIUKONEN, MAIJA: *Come on, ye wee idjit, think!* – Murteen kääntäminen Diana Gabaldonin kokoelmateoksessa *A Trail of Fire*

Tutkielma, 50 s., englanninkielinen lyhennelmä 4 s.

Englanti, monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma

Huhtikuu 2021

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan murteen ja puheenomaisen kielen kääntämistä Diana Gabaldonin teoksessa *A Trail of Fire* (2012) ja sen suomennoksessa *Tulivana* (2013), jonka on tehnyt Anuirmeli Sallamo-Lavi. Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia puheen esittämisen keinoja teoksen suomennoksessa on käytetty, ja löytyykö suomennoksesta murteellista variaatiota. Lisäksi tutkielmassa perehdyttiin puhujien välisiin eroihin, ja mahdolliseen aikakauden aiheuttamaan vaikutukseen puheen illuusiassa. Analyysin runkona on käytetty Tiittulan ja Nuolijärven *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa* -teoksessa (2013) listattuja puheen esittämisen keinoja.

Analyysi osoitti, että suomennoksesta löytyy puheenomaisia piirteitä runsain mitoin. Yleisimmät puheen esittämisen keinot olivat äänne- ja muotopiirteellisiä, mutta myös puhekielille tyypillisiä pronomineja ja partikkeleita oli hyvin paljon. Analyysiin valikoituneiden viiden hahmon välillä oli jonkin verran eroja. Henkilöt, jotka olivat peräisin 1900-luvulta, puhuivat hieman neutraalimmin kuin hahmot 1700-luvulta. Yleisellä tasolla suomennoksessa käytetyt puheenomaiset piirteet olivat yleistajuisia ja murteellisia piirteitä oli käytetty kevyesti.

Kokonaiskatsauksena teoksen suomennos oli puheen illuusion kannalta onnistunut hyvin. Suomennos oli selkeästi puhekielinen, mutta kuitenkin yleistajuinen, eikä leimannut henkilöahmoja liikaa tiettyihin suomenkielisiin murrealueisiin. Lisäksi Sallamo-Lavi oli onnistunut säilyttämään eri aikakausilta peräisin olleiden hahmojen puheissa huomattavissa olevat erot. Erot eivät kuitenkaan ollut yhtä huomattavia kuin lähdekielen teoksessa *A Trail of Fire*, ja tämän vuoksi suomenkieliseltä lukijalta jää jonkin verran henkilöahmojen taustaan ja kulttuuriin liittyviä piirteitä näkymättömiin.

Asiasanat: Kääntäminen, kielen vaihtelu, murre, puhekieli, puheenomaisuus, puheen illuusio

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Puhuttu kieli kaunokirjallisuudessa	3
2.1. Puheenomaisuus ja puheen illuusio	3
2.2. Puheen esittäminen kaunokirjallisuudessa kääntämisen kautta.....	5
2.3. Puheen esittämisen keinot Tiittulan ja Nuolijärven teoksessa.....	8
3 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmä	12
3.1. Diana Gabaldon, eli rouva Rönsy, ja hänen kirjansa.....	12
3.2. Analyysissä käytettävä aineisto	13
3.2.1. A Leaf on the Wind of All Hallows – Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa	14
3.2.2. The Space Between – Välitila.....	14
3.3. Tutkimusaineiston ongelmat.....	15
3.4. Tutkimusmenetelmä	15
4 Tutkimusaineiston analyysi	17
4.1. Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa.....	18
4.1.1. Jerry MacKenzie	18
4.1.2. ”Tumma mies”	23
4.2. Välitila	27
4.2.1. Joan	27
4.2.2. Michael Murray	31
4.2.3. Jared	37
5 Analyysin tulokset ja pohdintaa	43
6 Lopuksi	47
Aineisto	49
Lähteet	49
ENGLISH SUMMARY	I

1 Johdanto

Murteiden kääntäminen on haastava käännösongelma. Murteiden piirteet ovat vaihtelevia kielestä toiseen ja niihin kuuluu aina sosiaalinen ja identiteettillinen tausta. Murretta ei voi välittää lähdekielestä kohdekieleen sellaisenaan, mikä tarkoittaakin sitä, että puhujan identiteetti, ja sen taustalla olevat mahdolliset sosiaalipoliittiset ja ideologiset seikat häipyvät väistämättä osittain lukijalta kuulumattomiin. Murteet ja muut puhekielisyydet ovat kuitenkin suosittu, ja toisaalta myös erittäin luonnollinen tapa rakentaa kaunokirjallisuuden henkilöahmoa, hänen luonnettaan, historiaansa, asemaansa ja kaiken kaikkiaan taustaa kokonaisuutena. Riippuen siitä, millaisin keinoin lähdetekstissä on puhujan karaktääriä rakennettu, sen pitäisi tavalla tai toisella myös välittyä käänöksessä.

Kääntäjän työkalu tällaisessa käännöprosessissa on puheen illuusion luominen. Puheen illuusiota voi luoda usein erilaisin piirtein, ja sen lähtökohtana onkin aina keinotekoisien puheen luominen. Suomennetun puhekielisen idiolektin on siis tarkoitus olla *puheenomaista*, mutta ei kuitenkaan suora kopio jostain tietyistä kielimuodosta. Valitsipa kääntäjä keinokseen suomalaiselle puhekielille tyypilliset äännepiirteet, inkongruentit verbimuodot tai laajan valikoiman erilaisia puhekielen tyyppipartikkeleita, kääntäjän tehtävä on rakentaa niistä helposti ymmärrettävä, ei liian vieraannuttava tai leimaava kokonaisuus, joka tekee oikeutta lähdetekstille.

Nämä seikat huomioiden tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan murteiden kääntämistä ja puheen illuusiota. Tutkimusaineistoksi valikoitui Diana Gabaldonin novelleista koottu kokoelmateos *A Trail of Fire* (2012), ja sen suomennos *Tulivana* (2013) jonka on kääntänyt Anuirmeli Sallamo-Lavi. Teoksesta on valittu analyysiä varten viisi skotlantilaista henkilöahmoa, joiden ääniin liittyviin puheiden illuusion keinoihin analyysi keskittyy. Lähdetekstissä skotlantilaisten hahmojen puheenomaisuus ja murteellisuus on lähes yksinomaan rakennettu skotinkielisiä sanoja yhdistelemällä englannin kieleen. Tutkimukseni lähtökohtana on, että vahvasti skotinkielisillä sanoilla rakennetun lähdekielisen murteen suomentaminen mahdollisimman skotlantilaiseksi on mahdotonta. Sen sijaan pyrin tällä tutkimuksella selvittämään, millaisia puheen esittämisen keinoja skotlantilaisten henkilöahmojen puheiden suomennoksissa oli käytetty, ja löytyykö niistä jonkinlaista murteellista variaatiota. Sen lisäksi pohdin analysoitujen henkilöahmojen puheiden väliltä löytyviä eroja, ja niiden mahdollisia kytköksiä aikakauteen, josta puhuja on peräisin.

Tutkielmani alkaa teoriataustan linjaamisella, jonka jälkeen esittelen analyysissä käytetyn tutkimusmenetelmän. Esittelen myös tutkimusaineistoin tarkemmin ja pohdin

mahdollisia tutkimusaineiston ongelmia. Tämän jälkeen pureudun aineiston analyysiin, ja sitten esittelen analyysin löydökset, ja pohdin niiden pohjalta seikkoja, joita lähdin tällä tutkielmalla selvittämään. Viimeisessä luvussa tutkielmani päättyy lyhyisiin loppusanoihin tästä tutkimuskokonaisuudesta.

2 Puhuttu kieli kaunokirjallisuudessa

Tutkielmani keskeisessä roolissa on puhuttu kieli. Tässä luvussa perehdyn puhutun kielen sisältöön ja puheenomaisuuteen, sekä puheen illuusion, eli puheenomaisen sisällön luomisen keinoihin kaunokirjallisissa teksteissä.

2.1. Puheenomaisuus ja puheen illuusio

Yksikään kieli ei ole yhtenäinen, vaan kielissä on aina vaihtelua. Kielen vaihtelu voi olla ajallista tai paikallista, ja siihen voi vaikuttaa puhujan ikä, koulutus tai sosiaalinen tausta. Jokaisella puhujalla on yleensä kyky käyttää useampaa eri rekisteriä, eli puhetapaa. Jokaisella puhujalla on omanlaisensa kielenkäyttötapa, joten kielen vaihtelu on myös yksilöllistä (Lehikoinen 2005, 90). Kielten jatkumossa on kaunokirjallisuudessa erotettavissa kielimuoto, joka on keinotekoisesti luotu, lavastettu fiktiivinen puhe, joka on sidoksissa todellisuuteen, mutta ei ole kuitenkaan todellisen puhutun kielen kopio. Koska kyse on fiktiosta, käytetylle kielimuodolle ei ole tarkkaa tai oikeaa vastinetta todellisessa maailmassa (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 11).

Puheenomaiseen kieleen lukeutuvat mukaan muun muassa murre, slangi ja kirjakieltä mukaileva puhuttu kieli (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 14). Tiittula ja Nuolijärvi määrittelevät puhutun kielen kaikenlaiseksi puhutuksi ja suulliseksi kieleksi, ja puhekielen sellaiseksi kielimuodoksi, joka poikkeaa säännönmukaisesta muodollisesta kielestä, eli kielen standardivariantista. Vaikka puhekieli on nimensä mukaisesti tavallisesti puhuttua, se voi myös ilmetä kirjoitetussa muodossa. Puhuttu kielimuoto voi olla erittäin lähellä kirjakieltä, eli suomen kielen standardivarianttia, ja se noudattaa kirjakielen äänteitä, muotoja ja sanastoa. Tätä kielimuotoa ovat tavallisesti käyttäneet koulutetut henkilöt julkisissa tilanteissa, kuten tiedotustilaisuuksissa. Kyseinen kielimuoto ei kuitenkaan ole nimeltään kirjakieli, vaan siitä on käytetty nimitystä yleiskieli, ja se on vastakohta paikallismurteelle ja sosiaaliselle murteelle (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 17). Yleiskielestä on myös erotettu yleispuhekieli, sillä yleiskieli voidaan usein mieltää kirjoitettuun muotoon, kun taas yleispuhekielen voi katsoa viittaavan normeja myötäilevään puhuttuun kielimuotoon, joka on kaikille yhteistä ja ymmärrettävää. Toisaalta yleispuhekielen on esitetty olevan myös laajalle levinnyt puhutun kielen muoto, joka ei seuraa kirjakielen normistoa, muttei edusta varsinaisesti murrettakaan. Vaikka eri alueilla asuvien eri ikäisten ihmisten kielimuodoissa voi olla samankaltaisia piirteitä, ne ovat silti keskenään varsin erilaisia (Hiidenmaa 2005). Tämän tutkielman puitteissa keskitytään

erityisesti puheen illuusion luomiseen, eli puheenomaisen kielen, tarkemmin murteen esittämiseen kirjallisessa muodossa.

Kielen standardivarianttia pidetään idealisoituna, alueeseen sitoutumattomana kielimuotona. Kielen standardivariantti on virallinen kielimuoto, joka assosioidaan esimerkiksi hallinnon ja koulutuksen kieleksi, eikä se vaihtelee alueittain (Yule 2014, 243). Kielen standardimuotoa voidaan virallisten käyttöyhteyksien vuoksi tavallisesti pitää yhteisön mallikielenä, ja toisin kuin puhekieli, standardivariantti mielletään useammin kirjallisen, kuin puhutun käyttöyhteyden kielenä. (Gramley ja Pätzold 2004, 1). Murteet tai paikallismurteet sen sijaan ovat alueeseen sitoutuneita kielen variantteja, jotka erottautuvat sekä alueen standardikielestä että toisistaan esimerkiksi foneettisten, morfologisten tai leksikaalisten piirteiden perusteella (Tieteen termipankki). Suomessa puhuttavat murteet on jaettu kahteen pääryhmään, jotka ovat länsimurteet ja itämurteet. Itämurteiden ryhmään sisältyy savolaismurteet ja kaakkoismurteet. Länsimurteisiin taas luetaan lounaismurteet, lounaiset välimurteet hämäläismurteet, eteläpohjalaismurteet, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet ja peräpohjalaismurteet (Wiik 2006, 27).

Puhekielen muotojen vaihtelut johtuvat alueellisista, sosiaalisista ja tilanteisiin sitoutuneista eroista, ja ne erotetaan helposti toisistaan pienenkin piirteen perusteella. Vaihtelua esiintyy myös yhden puhujan puheessa eri muotojen välillä, joten henkilön oma puhetapa, idiolekti, sisältää erilaisiin asioihin leimautuvia piirteitä (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 17). On tärkeää huomata, että kielimuotojen rajat eivät ole yksiselitteisesti selkeitä ja absoluuttisia, vaan kieli tulisi nähdä jatkumona, jossa kielimuodot limittyvät toistensa kanssa sekä yhteisön että yksilön elämässä (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 14). Sampo Nevalainen (2003, 4) toteaa, että nykypäivän kaunokirjallisuuden kielelliset piirteet liikkuvat väljästi yleiskielen ja arkikielen jatkumossa, ja että totuttujen viestinnällisten normien käytöstä poikkeaminen kiinnittää lukijan huomion. Puheen illuusiota luodessa kirjoittajan aikomus on kiinnittää lukijan huomio puheen aitouden tuntuun ja puhujan persoonaan. Puhuttua kieltä jäljiteltäessä kirjoittajan tai kääntäjän tulee edetä varoen, sillä epäaidon tuntuinen murre tai liiallisten kielellisten piirteiden aiheuttama runsas informaatio tekisivät tekstistä vaikealukuisen ja häiritsevän ja siirtäisivät huomiota pois oleellisesta. Vieraan kielen murteen, kuten yleispuhekielenkin matkiminen on vaikeaa ja voi onnistua huonosti. Kirjoittajan on liiallisuuksiin sortumatta kiinnitettävä huomiota äänneasuun, sanastoon ja sanontatapoihin, jotta kieli tuntuisi aidolta.

2.2. Puheen esittäminen kaunokirjallisuudessa kääntämisen kautta

Murteiden ja puhekielisten muotojen käyttäminen kaunokirjallisissa teksteissä antaa teksteille kommunikatiivisen ja semioottisen arvon, sillä se luo tekstile tietyntyylin. Kääntämisen kontekstissa näiden kielimuotojen käyttö voi kuitenkin tuottaa vaikeuksia. Kääntäjä kohtaa murteiden ja puhekielisyyksien kääntämisessä monipuolisen kielellisen haasteen, joka syntyy esimerkiksi puhujan käyttämän lähdekielen kielimuodon sidonnaisuudesta sitä ympäröivään kontekstiin. Erilaisten kielimuotojen luova käyttäminen kaunokirjallisessa dialogissa antaa lukijalle tietoa siitä, kuka henkilöahmoista puhuu ja missä tilanteessa. Rakennettu puhe toimii tekstimuotoisena tiedonlähteenä, joka auttaa lukijaa määrittelemään romaanin henkilöahmon sosiokulttuurisen taustan ja aseman kertomuksen sosiokulttuurisessa ympäristössä (Ramos Pinto 2009, 290-291).

Suomennetussa kirjallisuudessa puheen illuusion lähtökohta on vieraassa kielessä ja vieraassa kulttuurissa, ja se sisältää kielispesifejä piirteitä, jotka voivat tehdä puhekielen kääntämisestä vaikeaa (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 69). Tyypillisiä spontaanin arkikeskustelun piirteitä ovat esimerkiksi äänteelliset assimilaatiot, sanojen lyhentymiset, lauseiden lyhyys ja elliptisyys sekä puhekieliset ja murteelliset sanat. Tällaisten piirteiden konkreettiset toteumat ovat kuitenkin kielispesifejä, ja eri kielet käyttävät erilaisia piirteitä puheen esittämiseen kirjallisuudessa. Puhekieltä käännettäessä vaikeaa voi olla esimerkiksi kohdekielen sopivan keinon löytäminen, sillä kohdekielessä puheen esittämisen keino voi esiintyä eri kielen tasolla, esimerkiksi äännepiirteitä kuvaavalla tasolla, kuin lähdekielessä, jossa se voi olla esimerkiksi sanastollinen. Eri kielissä voi olla samanlaisia keinoja puheen esittämiseksi, mutta keinojen yleisyydessä, käyttöyhteydessä ja tyyllissä voi kuitenkin olla eroja. Esimerkiksi syntaksin tasolla puheen piirteitä voivat olla kieliopin standardin mukaisen sanajärjestyksen poikkeamat (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 70).

Kielten väliset erot voivat käänöskirjallisuudessa johtaa vieraan kielen piirteiden yliedustukseen ja interferenssiin, eli ilmiöön, jossa lähdetekstin kielelliset piirteet heijastuvat kohdetekstissä (ks. Toury 2012) tai omakielisten piirteiden aliedustuneisuuteen tai kokonaan puuttumiseen. Kielten välisen erojen suhteen relevanttia puhekielen kääntämisessä on puheen esittämisen keinot kullakin kielellä. Esimerkiksi suomen kielen standardikirjoituksesta poikkeava kirjoitus on merkittävää kaikissa tilanteissa, kun taas standardin mukainen ortografia tarkoittaa kirjakielistä puhetta. Kirjoituksessa voi käyttää myös ”silmämurre” -nimistä keinoa, jolloin ääntämisessä tavanomainen muoto, kuten esimerkiksi assimilaatio, merkitään kirjoitukseen, jolloin kirjoitus saadaan näyttämään puhekielisemmältä, kuten esimerkiksi

ilmaisussa *kiehautapa kahvit*, joka assimiloituu muotoon *kiehautappa kahvit* (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 75-76). Puheen illuusion luomisessa keskeistä ei ole autenttisuus. Kirjallisuuden puhe ei voi olla autenttista koska se on esitettyä, joten tärkeää on, että ilmaukset ovat lukijalle tunnistettavissa puheen kaltaisiksi. Sen vuoksi puheen illuusiota luodessa sopivia keinoja ovat stereotyyppiset puheen piirteet (McHale 1994, 218). Jotta lähdetekstin miellelyhtyvät säilyisivät ainakin jollain tasolla, puhetta käännettäessä kielentämisstrategiat voivat olla aivan erilaisia kuin lähdetekstiä kirjoittaessa, esimerkiksi alueellinen vaihtelu lähdetekstissä on mahdollista korvata käännökseen sosiaalisella vaihtelulla (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 76).

Puhutun kielen piirteiden sijoituessa kielen eri tasoille eri kielissä, kääntäjän tulee tuntee yhtä lailla lähde- kuin kohdekielenkin erilaisia kielimuotoja, sekä hallita kyky liikkua niiden välillä. Lisäksi kääntäjän tulee ottaa huomioon esimerkiksi lähde- ja kohdekulttuurin kirjallisuuden perinne sekä normit, puhekielen asema sekä lähde- että kohdekielisessä kirjallisuudessa, kieliyhteisön suhtautuminen puhekieleen ja sen käyttöön kirjallisen esityksen puitteissa ja puhekielen esittämisen konventionaalistuminen (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 238). Käännösprosessissa kääntäjä on kahden eri kielen ja kulttuurin välinen linkki, mutta myös käännöksellä on kaksi roolia. Käännös on itsenäinen teksti omassa kulttuurisessa ympäristössään, mutta se on myös toista vierasta kulttuuria edustava teksti, jonka kääntäjä on uudelleenrakentanut (Koster 2002, 25). Käännöksen uskollisuus tarkoittaa kääntäjän uskollisuutta alkuperäiselle lähdetekstin kirjoittajalle, kirjoittajan aikomuksille ja maailmalle. Käännöksen uskollisuus tarkoittaa myös, että kääntäjä on uskollinen kohdekielelle ja tavalle, jolla kohdekielessä ilmaistaan erilaisia asioita (Suominen 2005, 102). Sen lisäksi kääntäjän on asettauduttava tekstin mukaiseen asemaan: jos kirjallisuus mielletään taiteenlajiksi, kääntäjä on silloin paitsi kääntäjä, myös taiteilija. Kääntäjän tulee luoda käännöksessä suomenkielistä kirjallisuutta, joka on samanarvoista kuin alkuperäinen suomenkielinen kirjallisuus (Juva 2005, 23).

Käännösprosessissa voi erottaa kaksi vastakkaista globaalia strategiaa, jotka ovat kotouttaminen ja vieraannuttaminen (esim. Venuti 1995). Kotouttaminen tarkoittaa tekstin mukauttamista kohdekielen normistoon ja käytänteisiin. Tällaisessa tapauksessa kääntäjä etäännyy lähdekielestä puheen illuusiota luodessaan, ja rakentaa romaanin henkilöhahmoille puheen, joka on lähempänä kohdekulttuurille tyypillistä puhetapaa. Kotouttaminen näkyy tällöin lähdekielisten, eli vieraskielisten asioiden muuttumisena kotoperäisimmäksi, esimerkiksi vaihtamalla vieraskieliset nimet kotoperäisiksi. Vieraannuttamisstrategiassa kääntäjä tukeutuu lähdekielisiin konventioihin myös kohdekielessä, jolloin kääntäjä luo tekstiin

vierauden tunnun. Vieraannuttava teksti voi olla raskaslukuinen, ja alkuperäistekstiä tuntemattoman lukijan on todennäköisesti vaikea ymmärtää mistä tekstin vieraat epäsuomalaisuudet johtuvat (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 240). Kielellisen vaihtelun käänносprosessissa kääntäjällä on käytettävissään eri strategioita. Kääntäjä voi jättää kielellisen vaihtelun lähdetekstistä kääntämättä, ja sisällyttää käännökseen vain yhdenlaista kielimuotoa, tai sitten hän sisällyttää vaihtelun käännökseen (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 245). Birgitta Englund Dimitrovan tekemässä tutkimuksessa puhekielen kääntämisestä kävi ilmi, että käänöksissä murteellisia muotoja korvataan puhekielen alueellisilla ja laajemmin levinneillä muodoilla, tai ne jätetään pois. Leimallisia puhekielisyyksiä korvataan standardikielillä ja vähemmän huomiota herättävillä varianteilla, neutraaleja muotoja korvataan kirjakielisemmillä muodoilla. Englund Dimitrovan selitys ilmiölle on, että tunnetut kirjailijat voivat poiketa standardista ja kehittää uusia luovia muotoja, kun taas kääntäjät mukautuvat normiin ennemmin kuin muuttavat sitä. Kääntäjien asennoituminen johtuisi siitä, että he kokevat olevansa tekstintuottajina kirjailijaa heikommassa asemassa (Englund Dimitrova 1997, 63). Kun kirjailija luo tekstiin puheen illuusion, kääntäjän täytyy se tavalla tai toisella ratkaista. Kääntäjän on valittava, miten hän puheenomaisuuden aikoo kohdekielille välittää. Puheenomaisuuden muuttuminen muuttaa tekstin tyylin. Teoksen kokonaisvaikutelma muuttuu, ja vaikuttaa siten myös romaanin henkilöhahmojen luonnekuvaan sekä siihen, miten lukija mieltää heidän keskinäiset suhteensa. Kielellisen vaihtelun vähentäminen tekstistä poistaa tyylin eri tasojen luoman monikerroksisuuden, ja siten ajaa lukijan huomion vahvemmin tekstin sisältöön (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 246-247).

Nykykirjallisuudessa on tiettyjä suuntauksia puheen illuusion luomiselle suomennoksissa. Lähdetekstissä olemassa oleva puhekielisyyys on yleensä merkitty tavalla tai toisella myös suomennoksessa. Lisäksi puheen esittämisen keinojen kirjo on vähäisempi kuin sellaisissa teksteissä, jotka ovat alun perin suomeksi kirjoitettuja. Suomennoksissa sanastolliset keinot ovat dominoivia, mutta myös lauseenrakenteellisia keinoja käytetään. Puhekielisiä äänne- ja muotopiirteitä esiintyy kuitenkin vähemmän. Tämän voi selittää sillä, että kohdekielen puheen piirteet ovat erilaisia kuin vastaavat piirteet lähdetekstissä. Kohdekielen äänne- ja murrepiirteet saattavat olla liian tyypillisiä kohdekielessä, jotta niitä voisi käyttää laajasti (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 571). Puheen illuusiota luodessa puhekielen painottuminen sanastollisiin seikkoihin voi luoda käännökseen, joka on kielimuodoltaan hybridi. Se voi olla sanastoltaan erittäin puhekielinen ja muilta osin kuitenkin kirjakielinen. Jos sanaston rinnalle ottaa myös muotopiirteitä, käytetään yleensä laajalevikkisiä muotoja. Puheen esittämisen keinoista sanastolliset piirteet löytyvät sekä lähde- että kohdekielessä samalta kielen tasolta ja

ovat sen vuoksi helpommin siirrettäviä kuin muut piirteet (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 571-572). Puheen kääntäminen kaunokirjallisuudessa on tyylivalintojen tekemistä. Puhekielen kääntäminen standardivariantille, kuten esimerkiksi puhekielisen termin korvaaminen kirjakielisessä termillä (*barf* – *oksennus*, eikä esimerkiksi *yrjö*) ei ole neutraali käännösstrategia, vaan vaikuttaa teoksen luonteeseen. Tällaisella käännösstrategialla voi olla myös esimerkiksi poliittinen tai ideologinen vaikutus, sillä puhekielen muuttaminen vääränlaiseksi voi häivyttää muun muassa ihmisten välisiä luokkaeroja. Alkuperäiselle teokselle uskollinen käännös voi tarkoittaa etäntymistä lähdekielen pinnalta ja vaatiikin kääntäjältä silminnähtävää luovuutta (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 573).

2.3. Puheen esittämisen keinot Tiittulan ja Nuolijärven teoksessa

Puheenomaisen kielimuodon vaikutelmaa voidaan luoda puhekielisiä sanoja sekä äänne- ja muotopiirteitä käyttämällä. Puheenomaisuuden vaikutelma, eli puheen illuusio syntyy edellä mainittujen piirteiden lisäksi myös puheen ja vuorovaikutuksen ilmiöistä. Puheen illusion voi saada luotua silloinkin, kun tekstissä ei ole käytetty puhekielisiä äänne- ja muotopiirteitä. Kun kirjailija yrittää rakentaa lukijalle käsityksen siitä, että esimerkiksi kertoja tai romaanin henkilöahmo puhuu, kirjailija valinnee puhekielisiä piirteitä kuvastamaan kertojan tai henkilöahmon ääntä kertomuksessa, ja rakentaa lisäksi dialogimaisia kappaleita luomaan illusion keskustelusta ja vuorovaikutuksesta. Puheenomaisuutta voi osoittaa useilla eri keinoilla, mutta puheenomaisuuden saa aikaan myös vähällä määrällä erilaisia keinoja (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 18).

Kaunokirjallisuudesta löytyvän puhujan autenttinen ja uskottava ääni ei synny pelkillä puhekielen varianteilla, vaan puhekielen varianttien vaihtelulla. Vaihtelu voi tapahtua yleiskielen ja puhekielen välillä, jollaista on myös todellisuuden aito puhetapa. Kielimuotojen välisen vaihtelun lisäksi vaihtelua syntyy myös tilanteiden välillä. Yksi ja sama henkilö voi vaihdella rekisteriään, eli hän valitsee yhteen tilanteeseen ja seuraan sopivan kielimuodon, sekä fiktiossa että tosimaailmassa. Kirjailija ei koristelee kertomuksensa hahmoa puhutun kielen keinoilla, vaan luo hänestä kieliyhteisön jäsenen ja ympäristönsä edustajan. Murre, joka nousee näkyvään rooliin tässä tutkielmassa, voi kuvastaa kertomuksessa käytettynä tietyn ajan tai alueen puhetapaa, mutta on myös esteettisessä kokonaisuudessa tärkeässä roolissa. Murre erottaa henkilöt toisistaan, toimii huumorin keinona tai romaanin kannalta muussa tärkeässä roolissa. Yksityiskohdat tulkitaan osana kokonaisuutta, joka on teoksen oma maailma (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 18-19).

Puheen piirteitä ei ole totuttu näkemään kirjoituksessa, joten ne herättävät huomiota ja voivat saada erilaisia merkityksiä kuin niillä on puheessa. Jokaisen eri tyyppisen puheen piirteen uudelleentuottaminen ei ole mahdollista, vaikka kirjoittaja haluaisikin luoda luontevan ja aidon tuntuista puhetta. Olennaista ei ole esimerkiksi murteen aitous, vaan se millaisen vaikutelman puheen illuusion todenmukaisuudesta syntyy (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 36). Puheen illuusiota voi luoda monilla kielen eri tasojen keinoilla. Helpoiten tunnistettavat puhutun kielen piirteet ovat äänne- ja muotopiirteet ja murteelliset ja puhekieliset sanat, mutta myös esimerkiksi lauserakenne kuuluu olennaisesti puheen illuusion luomiseen (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 43).

Tiittula ja Nuolijärvi listaavat useita puheen esittämisen keinoja kaunokirjallisuuden teksteille. Näistä ensimmäinen keino on jo aiemmin mainitut **äänne- ja muotopiirteet**. Puheenomaisuutta kuvaavia äännepiirteitä ovat esimerkiksi assimilaatiot (esimerkiksi *luuletkos sää*) ja heittymät, kuten vokaalin loppuheitto (*uusi – uus*) (VISK § 37), n-konsonantin loppuheitto (*jotenkin – jotenki*) (VISK § 39), NUT-partisiipin loppuheitto (*mennyt – menny*) (VISK § 122) ja painottoman tavun i-vokaalin heittyminen (*ratkaisu – ratkasu*). Muotopiirteitä taas ovat inkongruentti verbimuoto (esimerkiksi *me ollaan*), omistusliitteen poisjättäminen (*mun kirja*) ja pikapuhemuodot, jotka ovat lyhentyneitä verbimuotoja (*olen – oon*, tai *panen – paan*). Äänne- ja muotopiirteillä voi kuvata kielenulkoisia muuttujia, esimerkiksi puhujan murretaustaa, yhteiskunnallista asemaa ja ikää (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 43). Murteellisten äänne- ja muotopiirteiden käyttäminen puheen illuusion luomisessa on merkityksellinen keino, kun kuvataan henkilöä, mutta myös silloin, kun halutaan erottaa henkilöt toisistaan. (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 44). Kirjoituksessa voidaan kuvata puheenomaisuutta myös ei-verbaalisin keinoin, joihin kuuluvat muun muassa, puheen venytys, tauot, keskeytykset ja korjaukset, mutta myös välimerkit ja typografiset seikat, kuten ajatusviiva ja kolmen pisteen yhdistelmä, joilla voi kuvata esimerkiksi epäröintiä tai keskeytystä, ja versaali ja kursiivi, joilla voi kuvata esimerkiksi painotusta tai äänenvoimakkuutta (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 45-46).

Persoona ja viittaaminen lukeutuvat puheen esittämisen keinoihin. Pronominien ja proadverbien käyttöä voi selittää yhteisellä puhetilanteella. Referentin voi ymmärtää, vaikka se ei ole yksiselitteisesti ilmaistu. Pronominit ja niiden puhekieliset muodot ovat tyyppisiä keinoja kuvaamaan puheenomaisuutta sekä alueellista vaihtelua. Yleispuhekieliset pronomini muodot *mä* ja *sä* ovat tavattavissa eri puolilla Suomea, ja yhdessä muiden paikallismurteellisten piirteiden kanssa niillä voi kuvata puhujan alueellista taustaa. Demonstratiivipronomineilla *se* ja *ne* voi tehdä kirjoitetusta tekstistä puhekielisen käyttämällä niitä artikkelimaisesti, kuten englannin määräistä *the* artikkelia käytetään (VISK § 1418), tai

viitata niillä ihmiseen, mikä on puhekielelle ominainen piirre (VISK § 717) (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 46-47).

Kongruenssi ilmenee puheen esittämisessä inkongruenteina verbimuotoina, jotka ovat puhekielessä yleisiä. Niihin kuuluvat esimerkiksi monikon 3. persoonan lukukongruenssin puuttuminen, jolloin subjekti on monikkomuotoinen ja verbi yksikkömuotoinen (*he tulee*) sekä omistusliitteen jättäminen genetiivimuotoisen persoonapronominin yhteydestä (*hänen ajatus*) (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 52). Ilmiöt liittyvät murteisiin: inkongruentit verbimuodot vaihtelevat murrealueiden, sekä ikä- ja sosiaaliryhmien mukaan (VISK § 1283), ja omistusliitteen jättäminen pois on yleisintä pohjalais- ja savolaismurteissa ja vastaavasti harvinaista lounais- ja hämäläismurteissa (VISK § 1300).

Tyypillisiä puheen piirteitä, ja sen kautta puheen esittämisen keinoja ovat **lauserakenteelliset keinot**, kuten lohkeamarakenteet (*saunominen se on poikaa*), sekä lauseiden lyhyys ja elliptisyys (*minä tykkään sinusta, ja sinä minusta*). Elliptisyys ei ole vajavaisuutta puheessa, tai jonkin elementin puuttumista. Elliptisyys on vuorovaikutuksellisuutta, koska dialogissa lauseet täydentyvät. Elliptisyys siis luo johdonmukaisuutta puheenvuorojen välille (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 53).

Sanasto ja fraseologia on yksi tavallisimmista keinoista luoda puheenomaisuutta tekstiin. Tietynlainen sanasto on lisäksi oiva tapa ilmaista mistä kielimuodosta on kyse. Lisäksi puheenomaisuutta voi rakentaa liioittelulla erilaisin vahvistussanoin tai kirosanoin (*mene helvetti nyt jo*). Puheessa käytetään myös paljon partikkeleita. Partikkeleilla on useita tehtäviä, ne toimivat palautteina dialogissa, säätelevät dialogin molemminpuolisuutta, ilmaisevat näkökulmaa ja asemaa diskurssissa (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 58-59). Partikkelikategorioita ovat muun muassa dialogipartikkelit (lauseenalkuiset *aha, niin, no*), lausumapartikkelit (*kato, vaikkapa, kunpa*), sävyartikkelit (*oikeestaan, tosiaan*) ja fokuspartikkelit (*peräti, etenkin, saati*), ja useita muita (VISK § 792).

Spontaanissa puheessa esiintyy **sanoman muotoiluun** liittyviä asioita, ilmiöitä, jotka liittyvät reaaliaikaiseen suunnitteluun ja prosessointiin sekä vuorovaikutukseen. Tällaisia ovat epäröinnit, korjaukset ja sanahaut. Kirjoituksessa nämä näkyvät vain, jos kirjoittaja käyttää niitä tyylikeinona tai luo puheenomaisuutta esimerkiksi katkaisemalla repliikin kolmella pisteellä osoittaen puhujan epäröintiä. Lisäksi puheessa on toistoa ja epämääräisyyttä (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 64-65).

Todelliselta kuulostavan puheenomaisuuden luomisessa on tärkeää **keskustelunomaisuus**. Aidossa puheessa dialogit rakennetaan yhdessä vuorottelemalla puheenvuoroja ja vuoropareja muodostamalla. Puhujat reagoivat toisiinsa, täydentävät toistensa

puheenvuoroja, keskeyttävät toisiaan ja puhuvat päällekkäin. Vuorovaikutus näkyy siinä, miten vuorot liittyvät toisiinsa ja myös siinä, miten puhetta kohdistetaan toiselle puhujalle esimerkiksi puhuttelemalla (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 68).

Kuten osoitettu, puheen kääntäminen niin lähde- kuin kohdekielisessäkin kirjallisuudessa tarjoaa yhtä monta haastetta kuin keinoakin, eikä tehtävään ole yhtä oikeaa tapaa, sillä kyseessä on puhujan tai puhujayhteisön identiteetti ja siihen leimautuvat useat seikat. Seuraavassa luvussa esittelen tässä tutkielmassa analysoitavan aineiston.

3 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmä

Tässä tutkielmassa käytän analyysin esimerkkiaineistona Diana Gabaldonin teosta *A Trail of Fire*, joka on neljästä novellista koostuva kokoelmateos. Sen rinnakkaisesimerkkinä käytän saman teoksen suomennosta *Tulivana*. Kokoelmasta olen valinnut kaksi novellia, joista analyysin esimerkit ovat peräisin. Koska käännösuunta on englant-suomi, ja englanninkielinen teksti on suomennoksen lähtökohta, esimerkit on kerätty alkuperäisen tekstin eli englanninkielisen alkuteoksen *A Trail of Fire* perusteella, kuitenkin suomennos sen rinnalla huomioiden. Perehdyn tässä luvussa myös tutkimusaineiston sisältämiin mahdollisiin ongelmiin, ja kuvailen analyysissä käyttämäni tutkimusmenetelmää.

3.1. Diana Gabaldon, eli rouva Rönsy, ja hänen kirjansa

Diana Gabaldon (s. 11. tammikuuta 1952) on kotoisin Arizonasta Yhdysvalloista ja on alun perin kouluttautunut eläintieteessä ja meribiologiassa. Vuonna 1991 Gabaldon kirjoitti esikoisromaaninsa *Outlander*, joka aloittaa Jamie ja Claire Fraserin vuosia pitkän tarinan. Esikoisromaani on sittemmin saanut jatkoa seitsemän romaanin verran, ja on täten muodostunut tällä hetkellä kahdeksanosaiseksi sarjaksi. Sarjan julkaistut osat järjestyksessä ovat nimeltään *Outlander/Muukalainen*, *Dragonfly in Amber/Sudenkorento*, *Voyager/Matkantekijä*, *Drums of Autumn/Syysrummut*, *The Fiery Cross/Tuliristi*, *A Breath of Snow and Ashes/Lumen ja tuhkan maa*, *An Echo in the Bone/Luiden kaiku* ja *Written in My Own Heart's Blood/Sydänverelläni kirjoitettu*. Lisäksi Gabaldonilla on tällä hetkellä tekeillä *Outlander*-sarjan yhdeksäs romaani, (*Go Tell the Bees that I Am Gone*) ja hän myös ilmoittanut, että sarjaan on tulossa kymmenes romaani, joka jää sarjan viimeiseksi. Gabaldon on kirjoittanut myös toisen neliosaisen kirjasarjan, joka rakentuu lordi John Grey -nimisen päähenkilön ympärille, ja tämän lisäksi Gabaldon on kirjoittanut myös useita novelleja. Tutkielmaan valikoitunut teos *A Trail of Fire* on neljän *Outlander*-aiheisen novellin kokoelma. Teos ei varsinaisesti kuulu osaksi aiemmin mainittua kahdeksanosaista *Outlander*-sarjaa, suomeksi *Matkantekijä*-sarja, mutta sen hahmot ja tapahtumat limittyvät yhteen Gabaldonin muun tuotannon kanssa. Tämän vuoksi on mielenkiintoista analysoida eri tarinoista peräisin olevia henkilöitä, jotka kuitenkin joillain tapaa kuuluvat yhteen.

A Trail of Fire -teoksen, suomennettuna *Tulivanan*, alussa on ”Rouva Rönsy” (eng. Mistress of the Bulge) nimellä otsikoitu johdanto-osio, joka sisältää kuvauksen Gabaldonin kirjasarjojen erityispiirteestä. Kuvauksessa nimitetään Gabaldonin ”keksimää” kirjallisuuden

muotoa, johon Gabaldonin koko kirjatutuotanto nojaa, nimellä rönsy (engl. bulge). Gabaldon itse kuvailee rönsyä tarinaksi, joka ei ole jatko-, tai esiosa, vaan tapahtuu toisen teoksen sisällä (Gabaldon 2013, 11). *A Trail of Fire* -kokoelman novellit liittyvät lähes kaikki joko *Outlander*- tai lordi John Grey -sarjoihin, ja ovat siten rönsyjä, eli kertomuksia, jotka täyttävät avoimeksi jääneen aukon päätarinassa tai kertovat sivuhenkilöistä, heidän elämästään ja ajasta, jossa he elävät liittyen teoksiin, jotka ovat jo olemassa (Gabaldon 2013, 11).

3.2. Analyysissä käytettävä aineisto

Tähän tutkielmaan valikoitui kaksi novellia *Tulivana*-kokoelmasta. Novellit ovat nimeltään *A Leaf on the Wind of All Hallows*, suomennettuna *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* ja *The Space Between*, suomeksi *Välitila*. Kuten koko Gabaldonin tuotannon, myös tämän kokoelman novellit on suomentanut Anuirmeli Sallamo-Lavi. Anuirmeli Sallamo-Lavi on suomentanut jo 1980-luvulta lähtien, ja hänen suomennoksiinsa lukeutuu sekä kauno- että tietokirjallisuutta. Sallamo-Lavin viimeisin suomennos on Steve Jobsin tyttären kuvaava elämäkerta *Pikkusintti* (2019), ja hän on myös kirjoittanut jonkin verran omaa tuotantoa (Salpausselän kirjailijat r.y.) Näistä kahdesta novellista valikoitui analyysiä varten kahden henkilöihahmon, Jerry MacKenzien ja ”tumman miehen” puhe novellista *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa*, ja kolmen henkilöihahmon, Joanin, Michael Murrayn ja Jaredin puhe novellista *Välitila*. Analyysissä perehdytään yhteensä siis viiden henkilön puheeseen. Aineisto kerättiin ensisijaisesti kohdekielen perusteella, mutta osassa esimerkkejä myös lähdekielinen repliikki vaikutti valintaan. Aineistoon kuului yhteensä 148 vuorosanaparia, joka siis käsittää lähde- ja kohdekielisen repliikin rinnakkain. Tähän tutkielmaan näistä vuorosanoista valikoitui värikkäimmät ja monipuolisimmin puheenomaisia piirteitä esittävät esimerkit. Analyysin henkilöihahmot ovat kontekstin perusteella arvioitavissa eri ikäisiksi, tosin iäkiä ei selkeästi mainita. Kaikki viisi henkilöihahmoa ovat kuitenkin skotlantilaisia, joten analyysissä perehdytään ainoastaan skotlantilaismurteen illuusion luomiseen ja sen suomentamiseen. Tämän lisäksi, koska kyseessä on aikamatkustukseen liittyvä teema, henkilöihahmot ovat kahdelta eri aikakaudelta peräisin. *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* -novellin hahmot ovat alun perin 1900-luvulta, ja *Välitila*-novellin hahmot 1700-luvulta.

3.2.1. A Leaf on the Wind of All Hallows – Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa

Tässä rönsyssä perehdytään Jerry MacKenzien tarinaan. Jerry on henkilöahmo Roger MacKenzien isä. Roger MacKenzie on näkyvä sivuhenkilö *Outlander*-sarjassa ja esiintyy useammassa sarjan osassa, ja on rooliltaan *Outlander*-sarjan päähenkilöiden, Jamien ja Clairen tyttären aviomies. Vaikka valtaosa *Outlander*-sarjasta sijoittuu 1700-luvun Skotlantiin, Ranskaan tai Pohjois-Amerikan siirtokuntaan, sarja kuitenkin alkaa *Outlander* eli *Muukalainen* -teoksessa toisen maailmansodan jälkeisestä Skotlannista vuonna 1945. *Muukalaisessa* paljastetaan, että Roger MacKenzie, joka tuossa tarinassa oli vasta pieni poika, on jäänyt sodanaikana orvoksi. Rogerin adoptoi hänen isosetänsä, joka on antanut ymmärtää, että Rogerin äiti Dolly kuoli Lontoon pommituksessa, ja isä Jerry kuoli, kun hänen Spitfire-hävittäjälentokoneensa ammuttiin alas, ja se putosi Englannin kanaaliin. Tämä rönsy siis kertoo tarinan siitä, mitä Rogerin vanhemmille tapahtui todellisuudessa. Ajallisesti *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* sijoittuu siis pääosin aikaan ennen *Muukalainen*-romaanin tapahtumia, eli ennen kaikkien tapahtumien alkua toisen maailmansodan aikaan, ei siis kokonaan 1700-luvulle. Jerry MacKenzien lisäksi novellista on kerätty analysoitavaksi puhetta henkilöahmolta, joka on nimetty ”tummaksi mieheksi” (engl. the dark man).

3.2.2. The Space Between – Välitila

Tämän rönsyn keskeisin hahmo on nimeltään Michael Murray. Michael Murrayn sijoittuminen *Outlander*-sarjaan on samankaltainen kuin toisessa analysoitavassa novellissa seikkailevan Jerry MacKenzien. Michael Murray ei siis itse esiinny suuressa roolissa *Outlander*-sarjassa, mutta hänen sukulaisuussuhteensa tuon sarjan henkilöihin on kuitenkin konkreettinen. Michael Murray on Nuori Ian Murray -nimisen hahmon isovelji. Nuori Ian on hänkin näkyvä sivuhenkilö *Outlander*-sarjassa ja seikkailee sarjan useammassakin osassa. Nuori Ian on *Outlander*-sarjan toisen päähenkilön Jamie Fraserin siskon poika, tällöin siis Jamie Fraser on Michael Murrayn eno. *Välitilan* tapahtumat sijoittuvat vuoden 1778 Pariisiin, eli ajallisesti tämä rönsy sijoittuu *Outlander*-sarjassa seitsemännen ja kahdeksannen romaanin, eli *Luiden kaiku* ja *Sydänverelläni kirjoitettu* -romaanien väliin sarjan loppupäähän. Michael Murrayn puheen lisäksi analyysiä varten on kerätty esimerkkejä Michael Murrayn kahden serkun puheesta, eli henkilöahmoilta Joan ja Jared.

3.3. Tutkimusaineiston ongelmat

Tätä tutkimusaineistoa voisi pitää haasteellisena siitä syystä, että analyysiin valikoidut henkilöt esiintyvät kertomuksessa toisistaan melko eriävän määrän. Novellien päähenkilöiltä sai kerättyä esimerkkiaineistoa hyvin, mutta pienemmät sivuhenkilöt esiintyvät huomattavasti vähemmän, ja siitä syystä heidän puheensa tarjoamat esimerkit olivat määrältään vähäisempiä. Esimerkit siis jakautuvat puhujien välille hyvin epätasaisesti, mutta olen kuitenkin kerännyt jokaisen analyysiin valitun henkilön puheesta suurimman osan vuorosanoista tutkittavaksi tutkimustavoitteen uskottavuuden takaamiseksi. Pois on jätetty sellaisia vuorosanoja, jotka ovat hyvin lyhyitä, parin kolmen sanan mittaisia, eivätkä sen vuoksi ole analyysin kannalta mielekkäitä, sekä vuorosanat, joissa on paljon toistoa, eivätkä ne siten tarjoa juuri mitään uutta esitettävää. Tutkimusaineisto on siis kuitenkin tarpeeksi kattava, koska käytetyissä esimerkissä kuvastuu monipuolisesti ja toistuvasti kaikkia niitä puheenomaisia piirteitä, joita henkilöhahmoilla havaittiin, vaikka eri hahmoilta olikin toisistaan melko eriävät määrät puheenvuoroja.

3.4. Tutkimusmenetelmä

Tämän tutkielman analyysissä käytän metodina vertailevaa tekstianalyysiä. Analysoin esimerkkien lähde- ja kohdekielisiä vuorosanoja kokonaisuuksina, ja osoitan niiden sisällöstä erilaisia puheen illuusion piirteitä, joita Tiittula ja Nuolijärvi ovat luokitelleet puheen esittämisen erilaisiksi keinoiksi kirjoittamassaan *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa* -teoksessa (2013). Teoksessa on kuvattu useita eri keinoja, joilla voi esittää puhetta kaunokirjallisissa teksteissä ja siten luoda puheen illuusiota. Nämä nimetyt keinot ovat (1) äänne- ja muotopiirteet, (2) persoona ja viittaaminen, (3) kongruenssi, (4) lauserakenne, (5) sanasto ja fraseologia, (6) sanoman muotoilu ja (7) keskustelunomaisuus. Nämä puheen esittämisen keinot on esitelty tarkemmin luvussa 2.3. Olen jaotellut analysoivat esimerkit henkilöhahmon perusteella, ja nostan niistä esiin mielenkiintoisia puheen esittämisen keinoja ja puheenomaisia piirteitä. Analyysini pääpaino on suomennetuissa vuorosanoissa ja niissä käytetyissä puheen esittämisen keinoissa, mutta tulen syventymään myös lähdekieliseen tekstiin ja sieltä löytyviin murteellisuutta tai puhekielisyyttä osoittaviin seikkoihin. Tässä tutkielmassa en siis tee käännökseen laatuun perustuvaa vertailua lähde- ja kohdekielisistä esimerkeistä, enkä tee vertailua lähde- ja kohdekielisten esimerkkien välillä suuremmassa mittakaavassa muutamia yksittäisiä ja mielenkiintoisia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Esimerkeissä on puheen esittämisen keinojen kannalta päällekkäisyyksiä, joten esimerkkiaineistoista löytyy vuorosanaa kohden useampi kuin yksi puheen esittämisen keino.

4 Tutkimusaineiston analyysi

Tässä luvussa analysoin yhteensä viiden eri henkilöhahmon puhetta kahdesta eri Gabaldonin novellista, jotka löytyvät *Tulivana*-kokoelmasta. Analyysin pääpaino on suomennoksessa ja sen sisältämissä puheen esittämisen keinoissa. Sen lisäksi perehdyn kuitenkin myös lähdekieliseen tekstiin ja sen sisältämiin murteellisuuksiin. Analyysin sisällön olen jaotellut puhujan mukaan, joten analysoin kunkin henkilöhahmon puhetta erikseen. Olen valinnut useamman henkilöhahmon osittain siksi, että yksittäisen henkilöhahmon esiintyvyys ei ole novellissa riittävän suuri analyysin mielekkyyden kannalta, mutta myös siksi, että useampaa hahmoa analysoimalla aukeaa tilaisuus pohtia mahdollisia puhujien välisiä eroja. Kaikki analyysiin valikoituneet henkilöhahmot ovat skotlantilaisia, mutta heidän taustansa ovat erilaiset. Koska kyse on aikamatkustustarinasta, hahmot asuvat eri aikakausilla, joten tämä on saattanut vaikuttaa puheen illuusion luomiseen.

Esimerkkien englanninkielisissä versioissa Gabaldon on luonut puhekielisyttä ja murteellisuutta pääosin käyttämällä skotinkielisiä sanoja henkilöhahmojen puheissa. Näitä skotinkielisiä sanoja esiintyy englanninkielisissä esimerkeissä siis suhteellisen paljon, joten olen avannut kyseisten skotinkielisten sanojen merkityksiä jokaisen esimerkin kohdalla ymmärrettävyyden lisäämiseksi, mutta ennen kaikkea siksi, että ne ovat oleellisessa osassa henkilöhahmon taustan ja puheen illuusion luomisessa. Kaikkien skotinkielisten sanojen merkitykset on selvitetty *Dictionaries of Scots Language* (DSL) -sanakirjan avulla, ellei toisin mainita. Tämä sanakirja on Skotlannin hallituksen ja University of Glasgow'n ylläpitämä tietokanta. Tämän analyysin kannalta DSL-sanakirja on erinomainen työkalu, sillä sanakirja jaottelee skotinkieliset termit ennen 1700-lukua käytössä olleisiin ja 1700-luvun jälkeen käytössä olleisiin. Koska Gabaldonin *Outlander*-sarja sijoittuu juuri tähän vuosisadan taitteeseen, ja henkilöhahmot ovat peräisin 1700-luvulta ja kauan sen jälkeen, DSL-sanakirja on erittäin valaiseva apuväline henkilöhahmojen puheen analyysissä. Analyysissä esiintyvät suomenkieliset sanat on selvitetty Kotimaisten kielten keskuksen *Kielitoimiston sanakirjan* avulla, ellei toisin mainita.

Analyysissä esittelen kultakin viideltä henkilöhahmolta useamman esimerkin, jotka osoittavat paikoittain samoja puheen esittämisen piirteitä toistamiseen, mutta myös monipuolisesti sen, millaisia piirteitä sekä Gabaldon että Sallamo-Lavi ovat puheen illuusiota rakentaessaan käyttäneet. Osasta esimerkkejä olen poistanut katkelmia esimerkiksi vuorosanojen välissä olevasta kerronnasta, mikäli ne eivät ole oleellisia, jotta esimerkkien esittely on jouhevampaa. Analyysi osoittaa myöhemmin, että puheen illuusion luomisessa on

käytetty ei-verbaalisia keinoja, kuten kolmea pistettä. Tämän vuoksi olen käyttänyt itse tekemiini, alkuperäiseen tekstiin kuulumattomiin poistoihin hakasulkeita kolmen pisteen ympärillä, jotta ne erottuvat niistä kolme pisteestä, jotka kuuluvat tekstiin Gabaldonin tai Sallamo-Lavin käyttäminä. Seuraavassa osiossa aloitan esimerkkien analysoinnin *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* -novellin henkilöahmoista.

4.1. Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa

Olen valinnut novellista *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* (*A Leaf on the Wind of All Hallows*) analysoitavaksi esimerkkejä Jerry MacKenzien ja ”tumman miehen” puheesta. Kumpikin henkilöahmo, Jerry ja tumma mies, ovat skotlantilaisia. Analysoin henkilöahmot itsenäisesti, pohtien kuitenkin mahdollisia eroja puhujien puhettavan välillä.

4.1.1. Jerry MacKenzie

Jerry MacKenzie on *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* -novellin päähenkilö. Hän on noin 30-vuotias skotlantilainen mies, joka toimii RAF:n hävittäjälentäjänä toisessa maailmansodassa. Henkilön taustasta ei kerrota muilta osin paljoa lisää, lukuun ottamatta sitä, että hän on toisen *Outlander*-hahmon, Roger MacKenzien isä. Konteksti ei kerro esimerkiksi Jerry'n koulutustaustaa tai mistä päin Skotlantia hän on kotoisin. Yleiskatsauksena Jerry'n puhe kaikista analysoiduista henkilöahmoista oli neutraalimmasta päästä. Perehdyn kunkin esimerkin osalta ensin englanninkieliseen esimerkkiin, ja sen jälkeen sen suomennokseen.

Englanninkielisten esimerkkien analysointi Tiittulan ja Nuolijärven listaamien puheen esittämisen keinojen mukaan on haasteellista, sillä englannin kieli on melko analyttinen kieli, toisin kuin suomen kieli, joka on synteettinen. Näin esimerkiksi suomalaisessa puhekielessä tavattavia äännepiirteitä, kuten partisiipin t:n loppuheittoja (*mennynt – mennynt*) ei englannin kielessä ole olemassa, vaan kyseisiä piirteitä kuvataan toisin. Alta esimerkistä 1 on muun muassa nähtävissä, että äännepiirteiden mukaisia puheen esittämisen keinoja on esimerkiksi prepositiossa *of*, josta puuttuu f-kirjain (*o*). Lisäksi esimerkissä on sana *Gie*, joka ei demonstroisi äännepiirrettä, vaan on skotinkielinen verbi ja vastaa merkitykseltään englanninkielistä verbiä *give*. Tällä sanastollisella piirteellä on siis tuotu skotlanninenglantilaisen murteen vaikutelmaa. Myös esimerkin alusta löytyvä sana *aye* on skotinkielinen ja on merkitykseltään ”kyllä”. Tämä on erityisen yleinen piirre, jota Gabaldon on käyttänyt kaikissa teoksissaan luodessaan skotlantilaisen henkilön puheen illuusiota.

Esimerkki 1

”Aye, the left wing-gun trigger sticks sometimes. Gie us a bit o’ grease, maybe?” (6)

”Jaa, vasen liipaisinnappi menee joskus jumiin. Pitäisiköhän sitä rasvata vähän?” (20)

Suomenkielisen esimerkin 1 osalta puheen esittäminen on varsin neutraalia. Ainoa murteisiin laskettava sana on virkkeen alussa *jaa*, jota tavataan enemmän länsimurteissa ja yleensä merkitsee epämääräistä vastausta toteamukseen, tai selventävää ja varmistavaa sanaa (Suomen murteiden sanakirja a). Suomenkieliselle puhekielelle tyypillisiä äännepiirteitä kuten heittymiä ei ole, ei inkongruentteja verbejä eikä muuta distinktiivisesti puhekielistä tai murteenomaista.

Esimerkissä 2 ei ole englannin kielen osalta *aye*-sanan lisäksi mitään murteellista mutta puheenomaisuutta on luotu epäröinnillä käyttämällä kesken jäänyttä virkettä ja ajatusviivaa. Tiittula ja Nuolijärvi kategorisoivat epäröinnin sanoman muotoiluun, mutta toisaalta se on myös muotopiirre.

Esimerkki 2

”Aye, I know. I just – aye, thanks” (20)

Jaa, tiedän sen kyllä. Minä vain – noh, kiitoksia” (20)

Suomen kielenkin osalta esimerkissä 2 on kuvastettu epäröintiä samalla muotopiirteellä, eli virkkeen keskeyttämisellä ja ajatusviivalla. Tämän lisäksi puheenomaisuutta on luotu käyttämällä sanastollista partikkelia *noh*, joka tässä toimii parenteesina, eli syntaktisen rakenteen katkaisevana huomautuksena (VISK § 1071). Lisäksi *noh* on äännepiirrettä kuvastavassa muodossa, sillä sen loppuun on puhekielisyyttä korostamaan lisätty h-kirjain. Myös *kyllä*-sanan käyttäminen virkkeen lopussa, tai yleisemmin alussa, on puhekielessä yleinen myötäilyä vahvistava sana (Tiittula ja Nuolijärvi 2013, 60-61). Kuitenkaan puhekielelle tyypillisiä heittymiä ei ole tässäkään esimerkissä, tai puhekielisiä lyhyitä persoonapronomineja (*mä*).

Esimerkit 3 ja 4 ovat kiinnostavia kahdesta syystä. Ensimmäinen huomion arvoinen seikka on, että näissä esimerkeissä puheenomaisuutta ja puheen illuusiota on luotu myös vuorosanoja ympäröivässä kertomuksessa kertojan äänessä. Kumpikaan ei siis ole suoranainen vuorosana Jerry puheesta, vaan pikemminkin hänen ajatuksenkulkuaan. Puheenomaisuutta on näissä esimerkeissä eri tavoin. Englanninkielisissä esimerkeissä puheenomaisuus on sanastoperäistä. Esimerkissä 3 *ops* on lyhenne sanasta *operations*, ja *Aunt Fanny* taas toimii tässä vahvisteilmaisuna puheelle tyypillisen liioittelun asemassa. Esimerkissä 4 puheenomaisuutta on luotu liioittelulla ja termeillä *bloody boffin*, jonka lisäksi kumpikin on sanastollisesti brittienglannille varsin tyypillisiä sanoja, eritoten *bloody* kuvastaen kirosan

arvoista asemaa. Esimerkistä 2 tuttu sanoman muotoilun piirre, eli tässä tapauksessa keskeytys, jota kuvastetaan kesken jääneellä virkkeellä ja ajatusviivalla, on esillä myös esimerkissä 4.

Esimerkki 3

Ops at Ealing, my Aunt Fanny, he thought. (8)

Ealingin operaatiotoimistosta, kissan pissat, Jerry ajatteli. (21)

Esimerkki 4

Jerry reared back a bit at that, stung. What did this bloody boffin think he– (8)

Jerry perääntyi hivenen, tyrmistyneenä. Mitä tuo pahuksen toimistorotta kuvitteli – (22)

Puheenomaisuudelle ja puheen illuusion luomiselle tyypillistä on myös pronominiinien käyttö ja niillä asioihin viittaaminen. Esimerkissä 4 suomen kielen osalta demonstratiivipronomini *tu* toimii artikkelimaisessa asemassa ja on erityisen tyypillinen piirre suomenkielisessä puhekielessä, vaikkei suomessa artikkeleita käytetäkään (VISK § 1418). Tätä pronominia ja liioittelua kuvaavia sanoja *kissan pissat* ja *pahuksen toimistorotta* lukuun ottamatta, kertomus on kuitenkin hyvin neutraalia.

Esimerkki 5 tarjoaa mielenkiintoisia piirteitä. Ensin tulee huomata vuorosanan yhteydessä annettu konteksti, jossa todetaan, että Jerry liioittelee aksenttiaan. Tässä esimerkissä onkin sekä englannin että suomen kielen osalta poikkeuksellisen paljon murteellisuuksia ja puhekielisyyksiä verrattuna muihin Jerry'n vuorosanoihin, jotka ovat olleet melko neutraaleja muualla kertomuksessa. Englanninkielisessä esimerkissä 5 on näkyvillä ing-muotoisen verbin lopussa heittymä, joka on jättänyt viimeisen g-kirjaimen pois (*thinkin'*) ja kuvastaa siten puheenomaisuutta. Sanastollisten piirteiden osalta esimerkistä löytyy skotlantilaisille tavanomainen adjektiivi *bonny*, joka on skotinkielinen ja tarkoittaa englanniksi *beautiful, pretty* tai *fair*, eli kaunista, nättiä tai sievää.

Esimerkki 5

”And here’s me thinkin’ you and Malan picked me for my bonny face,” he drawled, exaggerating his accent. (13)

”Ja mää kun aattelin, että te valitsitte mun Malanin kanssa tehtävään nätin naamani takia”, hän sanoi korostetun ylämaalaisella aksentilla. (26)

Suomen kielen osalta esimerkissä 5 täytyy kiinnittää huomio kääntäjän eksplisointiin siitä, että Jerry liioiteltu aksentti on ylämaalainen. Vaikka murteellisuus ei vuorosanan suomennoksessa tulekaan ilmi skotlantilaisena, tämä on kuitenkin tuotu esiin kertomuksessa. Esimerkissä on muilta osin runsaasti puheen illuusion piirteitä, joista osa on murteellisia. Persoonapronominiinien osalta puheessa on käytetty lounaismurteista löytyvää yksikön ensimmäistä pronomini-*muotoa*

mää, ja *mun*, joka on persoonapronominin akkusatiivin (*minut*) murteellinen muoto (Wiik 2006, 275). Verbi *aattelin* on lyhentynyt muoto yleiskielisestä versiosta *ajattelin*. *Nätti* ja *naama* taas ovat arkisia vastineita yleiskielisille sanoille *kaunis* ja *kasvot*. Jerryn puheesta kerätystä aineistosta esimerkki 5 oli eniten neutraalista kielestä poikkeava.

Esimerkin 6 englanninkielisessä virkkeessä on mielenkiintoista, että kysymyslauseesta puuttuu subjekti. Lause alkaa ”Said I’d go [...]”, ja verbin *said* edestä puuttuu subjekti, eli *I*. Tällä on selvästi pyritty luomaan puheenomaisuutta, jonka lisäksi verbit ovat lyhennetty puhekielelle tyypilliseen tapaan heittomerkillä yhdistämällä toiseen sanaan (*I’d, didn’t*). Näitä kutsutaan ”contraction”-rakenteiksi, eivätkä ne ole standardikielessä hyväksytyjä (Cambridge Dictionary).

Esimerkki 6

”Aye, I know,” [...] ”Said I’d go, didn’t I? Sir.” (15)

”Jaa, siitä oli puhetta”, [...] ”Minähän sanoin jo, että lähden mukaan. Vai enkö muka, herra kapteeni?” (28)

Suomenkielisissä esimerkissä 6 on jälleen käytetty persoonan ja viittaamisen keinoa puheen illuusiota luodessa käyttämällä taivutettua muotoa pronominista *se* (*siitä*). Vuorosanan lopussa on niin ikään puheenomainen virke, jossa on käytetty lausumapartikkelia virkkeen alussa (*vai*) ja lopussa toista partikkelia *muka*, joita kumpaakin tavataan suomalaisessa puhekielessä. Muilta osin virke on neutraali, esimerkiksi verbeissä ei ole lyhentyviä tai heittyviä, ja persoonapronominikin (*minä*) on yleiskielinen.

Esimerkki 7 valikoitui analyysiin erityisesti lähdekielisen virkkeen vuoksi. Aiemmin tässä tutkielmassa on jo todettu, että vieraskielisten murretermien kääntäminen toiselle kielelle on hyvin vaikeaa, joten luonnollisesti skotinkielisiä sanoja ei voi kääntää suomeksi niin, että ne olisivat yhä edelleen skotinkielisiä tai muutoin skottimaisia. Esimerkissä 7 on kuitenkin käytetty hyvin tunnistettavia skotinkielisiä sanoja, kuten *ye*, persoonapronomini, joka on merkitykseltään *you*, sinä, ja adjektiivi *wee*, joka tarkoittaa *small*, pieni.

Esimerkki 7

”Aye, wait for it, ye wee bugger.” (19)

”Jaa, odotahan vaan, pikku paskiainen.” (32)

Suomennoksessa ei esimerkin 7 osalta ei siis voi tietenkään kääntää sanoja *ye* ja *wee* siten, että ne olisivat vielä skotlantilaisia. Valittu suomennos *pikku paskiainen* on kuitenkin neutraalimpi ja epämurremainen, vaikka onkin puheenomainen. Toisaalta puheenomaisuutta on korostettu lisää käyttämällä partikkelia *vaan* arkisessa muodossaan, yleiskielisestä muodosta ”vain”

poiketen, sekä liittämällä suffiksi *-han odota*-sanan perään luoden tällä tavoin puheenomaisuutta.

Esimerkissä 8 huomioni kiinnittyi sanaa *mammy*. Sana on skotinkielinen ja on pidennetty versio sanasta *mam*. Sana *mam* on oikeastaan skotinkielessä sellainen sana, jota pienet lapset käyttävät äidistänsä, joten on mielenkiintoista, että sanaa on käytetty tässä aikuisen miehen puheessa. Siitä huolimatta sanavalinta tässä kontekstissa ja puheen illuusiota luodessa luo selkeää skotlantilaisuuden vaikutelmaa, ja sitä löytyy kyseisestä *A Trail of Fire* -teoksesta muualtakin. Sana *dupek* (suom. paskiainen, kusipää) on puolankielinen, sillä tässä kohtaa kertomusta Jerry keskustelukumppanina oli puolalainen henkilö.

Esimerkki 8

”At my mammy’s tit, *dupek*,” [...] ”Buy me a drink, and I’ll teach it to ye.” (19)

”Äitini tissillä, *dupek*”, [...] ”Tarjoa lasillinen, niin voin opettaa sen sinullekin.” (32)

Suomenkielisessä esimerkissä 8 on säilytetty puolankielinen sana *dupek*, mikä osaltaan kuvastaa puhekielisyyttä, mutta myös dialogimaisuutta. Esimerkin alussa puheenomaisuutta kuvastaa sana *tissi*, joka on arkikielinen, puhekielinen substantiivi. *Dupek*-sanan jälkeen esimerkki on neutraalimpi tyyliltään, sillä puheenomaisia piirteitä ei ole. Vuorosanassa olisi ollut mahdollisuuksia yleistajuisiin puhekielisiin piirteisiin, kuten pitkä vokaali vokaaliyhtymän sijasta (*tarjoa – tarjoo*), tai puhekielisen persoonapronominin käyttö (*sinullekin – sullekin*), jolla vuorosanaa olisi voinut tuoda hieman puhekielisemmälle tasolle, kuten alkuperäinen repliikki on.

Esimerkissä 9 on jälleen skotlanninenglannista tuttuja sanoja. Vuorosanasta löytyvät jo aiemmin mainitut *ye* ja *wee*. Aiemmin tässä analyysissä tapaamaton sana on *idjit*. Idjit on johdos iirinkielisestä sanasta *eejit* ja tarkoittaa vähä-älyistä henkilöä (The Online Slang Dictionary). Lisäksi vuorosanassa on muina sanastollisina piirteinä puhekielisiä partikkeleita, kuten virkkeenalkuiset *come on* ja *now*. Englanninkielinen esimerkki 9 on tyyliltään sekä puhekielinen, että skotlantilaista vaikutelmaa luova.

Esimerkki 9

”Come on, ye wee idjit, think! Now, where did ye see it last?” (26)

”Just joo. Mieti nyt, saamarin älykääpiö. Missä näit koneen viimeksi?” (39)

Suomennos on sekoitus sekä puhekielistä että yleiskielistä kielimuotoa. Toisaalta vuorosana alkaa varsin puhekielisellä partikkelilla *just joo*, mutta myös sanoman muotoilua on korostettu käyttämällä vahvistesanoja liioittelun asemassa kuten *saamarin älykääpiö*. Vuorosanan viimeinen virke taas on täysin yleiskielinen. Yhdessä vuorosanan alun kanssa lukija kuitenkin

saa tästä puheenvuorosta puheenomaisen vaikutelman, vaikka se onkin yhdistelmä sekä puhekielisyyttä, että yleiskielisyyttä.

Tämän analyysin perusteella Jerryn puheen suomennoksessa oli käytetty paljon neutraaleja piirteitä, jotka eivät ensisijaisesti antaneet esimerkiksi tietyn murrealueen vaikutelmaa. Vaikka murteellisia piirteitä oli vain harvoja ja ilmaisut olivat neutraaleja, puheesta kuitenkin sai puhekielisen vaikutelman, vaikka toisaalta Jerryn puheen suomennoksessa olisi ollut sijaa hieman vahvemmallekin puhekielisyydelle. Seuraavassa osiossa analysoin *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* -novellista valitsemaani toisen henkilöhahmon ”tumman miehen” puhetta.

4.1.2. ”Tumma mies”

Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa -novellista löytyvä toinen henkilöhahmo, eli tumma mies valikoitui analyysiin vahvemman puheenomaisen puheen vuoksi ja myös siksi, että hänen henkilöhahmonsä rooli ja asetelma novellissa on mielenkiintoinen. Novellissa ei suoraan sanota kuka tumma mies on, mutta Gabaldonin kirjoja aiemmin lukenut henkilö pystyy päättelemään tumman miehen henkilöllisyyden. Lisäksi kertomuksen kontekstin perusteella Gabaldon antaa vihjeitä lukijalle, joiden perusteella voi päätellä, että tumma mies on itse asiassa Jerryn poika Roger MacKenzie. Tämä on mielenkiintoista siitä syystä, että Jerryn ja tumman miehen puheiden illuusioon käytettyjen keinojen erot ovat huomattavat. *Outlanderin* ydinaihepiiri on aikamatkustus, ja Roger on sarjassa sellainen henkilö, joka on matkustanut omasta ajastaan taaksepäin 1700-luvulle. Kyseisessä kertomuksen kohdassa, jossa Jerry ja tumma mies keskustelevat keskenään, Jerry on juuri vahingossa matkannut ajassa taaksepäin samaan aikaan, jossa tumma mies oleskelee. Vaikka Roger, eli tumma mies, on siis alun perin peräisin samasta ajasta ja ympäristöstä kuin Jerry, hänen puheensa on vahvemmin puhekielistä kuin, Jerryn, vaikka niiden voisi olettaa olevan melko lähellä toisiaan. *Outlander*-sarjan muiden alun perin 1700-luvulta peräisin olevien henkilöhahmojen puhe on vahvemmin murteellista kuin tulevaisuudesta 1700-luvulle aikamatkanneiden henkilöhahmojen. Osoitan nyt analyysissä puheenomaisuuksia tumman miehen puheesta.

Esimerkissä 10 on englanninkielisessä puheessa osoitettu skotlantilaismurretta jälleen yksikön toisen persoonapronominilla *ye*. Lisäksi puhekielistä vaikutelmaa on luotu myös ilmaisulla *hush your noise*, joka on arkinen muoto esimerkiksi ilmaisusta *be quiet*.

Esimerkki 10

”Will ye for God’s sake hush your noise?” [...] ”Ye want to have them all down on us?” Here,

then, bring the light closer.” (40)

”Etkös sää nyt herran nimessä osaa pitää suutas?” [...] ”Haluatkos sää, että kaikki rynnii tänne?

No, tuopas nyt se valo lähemmäks.” (52)

Esimerkin 10 suomennoksessa on vahvasti puhekielisyyttä. Suomennoksesta löytyy sanastollisena piirteenä esimerkiksi jo aiemmin tavattu lounaismurteiden yksikön toisen persoonapronomini *sää*, sekä demonstratiivipronomini *se*, jota käytetään tässä artikkelinomaisessa asemassa. Äännepiirteitä suomennoksessa näkyy sanan viimeisen vokaalin heittymänä, eli sanoissa *suutas* ja *lähemmäks*. Uusia muotopiirteitä tässä analyysissä ovat myös puhekieliset kysymystyypit, joissa yleiskieliset -ko morfeemit muuttuvat puhekieliseen -ks muotoon (*etkös*, *haluatkos*) (VISK § 802, § 130). Toisaalta nämä sama piirteet edustavat myös assimilaatiota, sillä niitä seuraava sana on s-alkuinen persoonapronomini *sää*. Esimerkissä on myös inkongruenssia, jonka Tiittula ja Nuolijärvi listaavat puheen esittämisen keinoksi, sillä *rynnii*, on inkongruentissa muodossa tehden ilmaisusta puhekielisen. Sanastollisena piirteenä itse verbiä *rynnii* pidetään myös arkikielisenä, joten sekin kuvastaa tässä puheenomaisuutta.

Esimerkki 11 on mielenkiintoinen, sillä alkuperäisen ja suomennoksen välillä on huomattava ero sisällössä. Lähdekielinen esimerkki on jokseenkin kryptisen kuuloinen, kun taas suomennoksessa Sallamo-Lavi on selkiyttänyt merkitystä mittavasti. Englanninkielisessä esimerkissä ei ole juuri murteellisuutta tai edes muuta puhekielisyyttä, lukuun ottamatta sanaa *lang*. Esimerkki on tosin hyvin lyhyt. Sana *lang* on skotinkielinen ja tarkoittaa pitkää.

Esimerkki 11

”A lang way from you,” [...] ”From now. Lost.” (41)

”Paljon ennen sun aikaas.” [...] ”Paljon ennen tätä aikaa. Menneestä maailmasta. Me ollaan eksyksissä.” (53)

Suomennoksen ensimmäisessä virkkeessä on suomalaiselle puhekielelle tyypillinen lyhentynyt sanamuoto omistusmuotoisessa pronominessa (*sinun – sun*). Myös aiemmin tavattu äännepiirre, eli sanan viimeisen vokaalin heittymä (*aikaas*), löytyy tästäkin esimerkistä. Toinen virke on sisällöltään paljon selkeämpi kuin lähdekielinen. Toisessa virkkeessä on jälleen inkongruentti verbimuoto *me ollaan*. Tumman miehen puheessa tämä esimerkki on neutraalimmasta päästä kummankin kielen osalta.

Tumman miehen puheessa lähdekieliset esimerkit ovat monin paikoin neutraalimpia kuin suomennokset. Tässäkään esimerkissä selkeää puheenomaisuutta ei kuvasta muu kuin lyhennetty persoonapronominin ja apuverbin yhdistelmä (*we’re*), ja skotinkielinen persoonapronomini *ye*.

Esimerkki 12

”We’re taking ye back to the stones near the lake,” [...] ”That has to be where ye came through.”
(42)

Me viedään sun takasin sinne kiville järven kupeeseen”, [...] ”Sieltähän sää vissisti tulit läpitte.”
(53)

Esimerkin 12 suomennoksessa on jälleen käytetty puhekielelle tyypillistä piirrettä, eli inkongruenttia verbimuotoa ilmaisussa *me viedään*. Murteellinen yksikön toisen persoonapronomini akkusatiivissa (*mun*), painottoman tavun i-vokaalin heittymä (*takasin*) ja *sinne* pronominin käyttö artikkelimaisena viittauksena ovat jo aiemmin tässä analyysissä tavattuja puheen esittämisen piirteitä. Toisessa esimerkin virkkeessä on käytetty muotopiirrettä ja sävypartikkelia *-hän* vahvistuksena toteamalle (*sieltähän*). Sanastollisina piirteinä *vissi* on arkinen ja puhekielinen vastine sanalle *varma*. *Läpitte* taas on hämäläismurteissa tavattu muoto (Wiik 2006, 229). Tähän mennessä tavatut murteelliset muodot ovat olleet peräisin lounaismurteista, joten *läpitte* on tässä analyysissä ensimmäinen muoto toisesta murteesta.

Esimerkin 13 englanninkielisessä versiossa on adjektiivi *auld*. *Auld* on skotinkielinen adjektiivi ja merkitykseltään *old*, eli vanha. Englanninkielisen esimerkin toinen virke on mielenkiintoinen, sillä siinä on käytetty tumman miehen puheen esittämisen keinona käänteistä sanajärjestystä viemällä subjekti ja verbi virkkeen loppuun (*very proud of them, she was*).

Esimerkki 13

”I met an auld wife wearing your dog-tags. Very proud of them, she was.” (42)

”Mää tapasin sen eukon, jolla oli sun tunnuslaattas. Se kanniskeli niitä sangen polleana.” (54)

Esimerkin 13 suomennoksessa on jälleen johdonmukaisesti vokaalin loppuheitto sanan lopussa (*tunnuslaattas*) ja sen lisäksi myös lounaismurteiden pronominit *mää* ja puhekielinen *sun*, jotka ovat olleet suomennoksessa tavallisia. Ensimmäisessä virkkeessä pronominia *sen* on jälleen käytetty artikkelimaisessa asemassa viittaamaan tiettyyn asiaan. Tämän lisäksi esimerkin toisesta virkkeestä löytyy erittäin tavallinen ja tyypillinen puheenomaisuuden piirre. Yksikön kolmannen persoonan pronominia *se*, jota yleiskielessä käytetään vain elottomista asioista, on kuitenkin puhekielessä erittäin tyypillinen pronomini käytettäväksi arkisesti ihmisistä puhuttaessa (VISK § 717). Sanastollisina puheen esittämisen piirteinä on käytetty arkista substantiivisia *eukko*, ja adjektiivisia *pollea*. *Kanniskeli* on verbi, jota tavataan lounais- ja hämäläismurteissa (Suomen murteiden sanakirja c).

Esimerkin 14 englanninkielinen osuus on melko neutraali. Skotinkielistä pronominia on taas käytetty, mutta ei kovin johdonmukaisesti. Virkkeessä ”Did ye have anything on you”

yksikön toinen persoona toistuu kahdesti mutta vain toinen on skotinkielisessä muodossa. Kuten totesin luvussa 3, puhekieli on kuitenkin varioivaa, joten tällainen vaihtelu voi olla normaalia. Lähdekielisessä esimerkissä on myös huomattu käyttää brittienglantilaisista muotoa sanasta koru, eli *jewellery*, eikä siis amerikkalaista muotoa *jewelry*, joka olisi Gabaldonille amerikkalaisena henkilönä todennäköisesti intuitiivinen valinta. Tämä on pieni, mutta kuitenkin älykäs keino luoda puheen illuusiota Ison-Britannian asukkaalle.

Esimerkki 14

”When ye came through... Did ye have anything on you? A gemstone, any jewellery?” (42)

”Sillon kun sää... tulit. Oliko sulla jotakin erityistä mukanas? Jalokivi taikka koru?” (54)

Esimerkin 14 suomennoksessa on jälleen tutut puheen esittämisen piirteet, joita on johdonmukaisesti tavattu jo aiemmissakin esimerkeissä, näitä ovat siis esimerkiksi persoonapronominit (*sää, sulla*) ja painottoman tavun i-vokaalin heittymä (*sillon*). Puheen esittämisen muotopiirteinä näkyy myös vokaalin loppuheitto sanassa *mukanas*. Aiemmin tässä analyysissä tapaamaton puheen esittämisen keino on myös ei-verbaalinen kolmen pisteen käyttö. Tämä on muotopiirre, jolla tässä kontekstissa suomennoksessa kuvastetaan todennäköisesti epäröintiä, sillä kolme pistettä on sijoitettu virkkeen keskellä. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että alkuperäisessä esimerkissä kolmepistettä on virkkeen lopussa, ja tällaisessa käyttöyhteydessä kolme pistettä voisi kuvastaa epäröinnin lisäksi myös taukoa.

Esimerkissä 15 on englanninkielen osalta käytetty puheenomaisuuttava kuvastavana keinona melko lyhyitä virkkeitä. Virkkeiden sisällössä ei varsinaisesti ole erityisen selkeästi puheenomaisia piirteitä, jotka olisivat tämän analyysin kannalta uusia, joten syvennyn esimerkin suomennokseen.

Esimerkki 15

”Take this; it’s a good one. When ye go through,” [...] ”think about your wife, about Marjorie. Think hard; see her in your mind’s eye, and walk straight through. Whatever the hell ye do, though, don’t think about your son. Just your wife.” (43)

”Ota tämä, se on hyvä. Ja kun sää menet läpitte”, [...] ”aattele vaimoas, Marjorieta. Aattele kovasti. Näe se sielus silmin ja kävele suoraan läpitte. Mitä helvettiä teetkin, niin elä aattele poikaas. Vaimoas vaan.” (54)

Suomennoksessa on jälleen nähtävissä runsain mitoin puhekielisyyksiä. Puheenomaisena piirteinä virke on aloitettu *ja*-sanalla. Tämä voi toimia dialogi- ja lausumapartikkelin asemassa samaan tapaan kuin *no*-partikkeliakin käytettäisiin virkkeenalkuisena. Kuten aiemminkin tumman miehen puheessa on käynyt ilmi, *se*-pronominia käytetään edelleen viittaamaan

ihmiseen, kuten puhekielessä on tyypillistä, ja sananloppuisen vokaalin heittymää näkyy runsaasti. Lisäksi muita puheen esittämisen äännepiirteitä tässä esimerkissä ovat verbi *aatella*, joka tavattiin jo Jerry'n puheen analyysissä esimerkissä 5. Kyseisessä esimerkissä kontekstin mukaan Jerry liioitteli skotlantilaista aksenttiaan. *Aatella*-verbi on lyhentynyt verbimuoto puhekielessä, samoin kuin esimerkiksi *menen* – *meen* tai *ole* – *oo*. Myös esimerkin viimeinen sana *vaan* kuvastaa puheenomaisuuden äännepiirrettä, sillä tämä on puhekielinen muoto yleiskielisestä sanasta *vain*. Puhekielessä diftongeilla on taipumusta pidentyä pitkiksi vokaaleiksi, kuten esimerkiksi sanassa *oikeastaan*, joka puhekielessä muuttuu helposti muotoon *oikeestaan*. Lisäksi tästä esimerkistä löytyy jälleen sanastollisena piirteenä kirosana osoittamassa puhekielelle tyypillistä liioittelua (*mitä helvettiä teetkin*), mutta myös kieltosana *älä* murteellisessa muodossa *elä*.

Tumman miehen puhe verrattuna Jerry'n puheeseen oli suomennoksessa erittäin paljon puhekielisempää, ja eritoten myös murteellisempaa. Puheen esittämisen keinoja, kuten erilaisia loppuheittoja ja myös kongruenssin keinoja oli käytetty johdonmukaisesti. Seuraavaksi siirryn *Tulivana*-teoksesta valitsemaani toiseen novelliin *Välitila* ja sen henkilöhahmojen analyysiin.

4.2. Välitila

Tässä osiossa analysoin *Välitila* (*The Space Between*) novellin puhekielisyyksiä. Analysoitavana on kertomuksen kolme henkilöhahmoa: Joan, Michael Murray ja Jared. Kaikki kolme hahmoa ovat skotlantilaisia. Aloitan tämän novellin analyysin Joanin puheesta.

4.2.1. Joan

Joan on hahmo, jota ei mainittavasti tavata *Outlander*-sarjassa. Hänkin kuitenkin linkittyy kyseiseen sarjaan sukulaisuussuhteiden kautta, sillä hän on *Outlander*-sarjan päähenkilön Jamie Fraserin tytär. Jamie Fraserin tyttärenä Joan on alkujaan kotoisin siis 1700-luvun Skotlannista, tarkemmin Skotlannin ylämailta. Joanin ei ole mainittu olevan aikamatkustaja. Tässä novellissa Joan oleskelee 1770-luvun Pariisissa, ja tuntee sieltä myös muita skotlantilaisia, kuten toisen tässä analyysissä esiin nousevan henkilöhahmon Michael Murrayn. Joan ja Michael Murray ovat serkkuja. Joanin ikää ei paljasteta, mutta hän lienee kuitenkin muun *Outlander*-aiheisen kertomuksen perusteella joitakin vuosia Michael Murrayta nuorempi. Joan on tässä novellissa liittymässä nunnaluostariin. Joanin puhe oli vähäisissä määrin neutraalimpaa kuin kahden muun

analysoidun henkilöhaahmon puhe, mutta siitä kuitenkin löytyi selkeitä puhekielisyyksiä ja murteellisuuksia.

Esimerkki 16 englanninkielisen osan puolesta osoittaa ensimmäistä kertaa, että eri aikakausilta peräisin olevien haahmojen puheen illuusioissa on eroja, jotka saattava selittyä juuri aikakausieroilla. Tässä esimerkissä se on esimerkiksi skotinkielinen sana *no*, joka on negaatio, ja vastaa nykyenglannissa negaatiota *not*. *Dictionaries of Scots Language* –sanakirjan (DSL) mukaan *no* on ollut skotin kielessä negaation asemassa jo ennen 1700-lukua. Tämä on piirre, jota ei tavattu Jerry'n tai tumman miehen puheessa, jotka molemmat olivat henkilöhaahmoja alun perin 1900-luvulta.

Esimerkki 16

”I’m no a nun yet, am I?” (224)

”Enhän mä vielä ole nunna.” (227)

Esimerkin 16 suomennoksessa on tuttuun tapaan lounaismurteissa tavattu persoonapronomini *mää*. Lisäksi puheenomaisuutta on tuotu virkkeeseen jälleen *-hän* suffiksilla kieltosanan yhteydessä (*enhän*). Puhekielisyydet ovat vähäisiä juuri tässä virkkeessä, mutta virke on erittäin lyhyt, ja Joanin puheen analyysi osoittaa myöhemmin tässä osiossa suuremmissa määrin puhekielisyyksiä.

Englanninkielisessä esimerkissä 17 on tyypillinen skotinkielinen apuverbin ja negaation yhdistelmä, joka on käytössä vielä tänäkin päivänä. Kyseinen yhdistelmä on *havena*. *Have*-apuverbiin yhdistetty negaatio *na* tarkoittaa tässä yhteydessä myös samaa kuin englanninkielinen *not*, kuten esimerkissä 16 *no* – *not*. *Havena* tarkoittaa englanniksi siis ”have not”. DSL-sanakirjan mukaan *na* negaation asemassa ja yhdistettynä apuverbiin on myös ollut käytössä jo ennen 1700-lukua, samoin kuin esimerkin 16 negaatio *no*.

Esimerkki 17

”I havena seen God or the Blessed Virgin, either, but I believe in them too.” (224)

”En mä ole nähny Jumalaa enkä siunattua Neitsyttäkään, vaan uskon mä niinkin.” (227)

Tavalliseen tapaan lounaismurteiden persoonapronominien lisäksi esimerkin 16 suomennoksessa näkyy imperfektimuotoisessa verbissä *nähny* NUT-partisiipin loppuheitto, jossa yleiskielisestä muodosta jää viimeinen t-kirjain pois (*nähnyt* – *nähny*). Lisäksi tässä esimerkissä on käytetty sanaa *vaan* sanan *mutta* asemasta. Yleiskielessä *vaan* ja *mutta* konjunktoiden käytössä on kieltoilmauksen perässä lievä merkitysero, joten tässä yhteydessä konjunktion *vaan* käyttö on yleiskielen vastaista, ja täten siis puhekielinen piirre ja myös tyylillinen ratkaisu (Kielitoimiston ohjepankki).

Esimerkissä 18 on lähdetekstin vuorosanaan tuotu murteellisuutta jälleen tyypillisillä skotinkielisillä valinnoilla. Tässä esimerkissä on jälleen käytetty helposti huomattavaa apuverbin ja negaation yhdistelmää *didna*, joka siis englanniksi vastaisi ilmaisua *did not*. *Ken* on myös skotin kielinen sana. Se on verbi, joka tarkoittaa *tietää*, eli englanniksi *know*. Kolmen pisteen ei-verbaalinen puheen esittämisen muotopiirre tässä kontekstissa taas kuvaa puhutulle kielelle ja keskustelulle tyypillistä epäröintiä.

Esimerkki 18

”[...] I didna ken... I mean... so the different orders of nuns do quite different things, is that what ye’re saying? What other kinds are there? (226)

”[...] Mää en tiedä... taikka... onko siis olemassa erilaisia nunnakuntia, jotka tekee ihan eri sortisia asioita? Sitäkös te meinaatte? Mimmosia muita vielä on?” (229)

Suomennoksessa selkeinä puheen esittämisen keinoina ovat myös persoonapronominit sekä ei-verbaalinen kolmen pisteen epäröintiä esittävä piirre. Sanastollisina puheen esittämisen keinoina on nähtävissä kolme sanaa, *sorttisia*, *meinaatte* ja *mimmosia*, jotka eivät yleiskieleen kuulu. Puheeseen kuuluu myös jo aiemmin mainittu liioittelu, jota voi esittää sanastollisin keinoin. Tavallisesti liioittelua kuvataan kirosanoin tai muuten erityisen vahvojin sanoin. Tässä esimerkissä liioittelun asemassa on kuitenkin myös sana *ihan* esimerkin ensimmäisessä virkkeessä.

Kuten esimerkeissä 16 ja 17, myös esimerkissä 18 on jälleen käytetty skotinkielistä apuverbin ja negaation yhdistelmää johdonmukaisesti. Puheen esittämistä on luotu myös äännepiirteellä poistamalla *of*-prepositiosta *f*-kirjain. Ensimmäistä kertaa tässä analyysissä nousee esiin skotinkielinen adverbi *verra*. Tästä adverbista on erilaisia kirjoitusmuotoja, mutta tämäkin on sana, joka on ollut käytössä jo ennen 1700-lukua. Englanninkielessä tätä vastaa adverbi *very*, joka suomeksi tarkoittaisi *hyvin*, *erittäin*, *kovin* ja ilmenee yleensä adjektiivin tai tietynlaisen adverbien edessä.

Esimerkki 19

”[...] That’s maybe the holiest sort of nun, but I’ve spent a good bit o’ my life being contemplative on the moors, and I didna like it much. I think I havena got the right sort of soul to do verra well, even in chapel.” (226)

”[...] Semmonen saattaa tietysti olla kaikkein pyhin nunna, vaan mää olen viettäny elämäni melko lailla nummilla mietiskellen, enkä mää erityisemmin tykkää siitä. Mää luulen, ettei mun sieluni ole oikeanlainen, jotta mää pärjäisin kovin hyvin edes kappelissa.” (229)

Esimerkin 19 suomennoksessa voimmekin huomata, että *verra* on suomennettu adverbilla *kovin*, ja ilmenee adverbin *hyvin* edessä. Jo aiemmin tavattujen persoonapronominien ja *vaan*-konjunktion (*mutta*-konjunktion asemasta) lisäksi tässä esimerkissä puhetta on esitetty äännepiirteillä. Ensimmäisessä esimerkin sanassa *semmonen* on nähtävissä painottoman tavun i-vokaalin heittyminen, joka on puhekielinen piirre, sekä NUT-partisiipin heittymä, eli partisiipin lopusta kadonnut t-kirjain (*viettänyt – viettäny*).

Esimerkissä 20 on kaksi skotinkielistä sanaa, joilla Gabaldon on kuvannut murteellisuutta. *Da* on sana, jota pieni lapsi käyttäisi isästään. Englannin kielessä tätä voisi vastata sana *dad* tai *daddy*, suomeksi *iskä* tai *isi*. Sana *da* ei ole ollut DSL-sanakirjan mukaan käytössä ennen 1700-lukua. *Scairt*-sanalle ei löytynyt DSL-sanakirjasta vastinetta, joten sen alkuperästä ei ole varmuutta.

Esimerkki 20

”Da?” [...] ”How could anyone be scairt of him? He’s a dear, kind man.” (227)

”Isäukkoako?” [...] ”Kuinka kukaan sitä saattas pelätä? Sehän on kiltti, kultanen mies.” (229)

Esimerkin 20 suomennoksessa *da* on käännetty arkisella isää tarkoittavalla sanalla, ei kuitenkaan sellaisella sanalla, jota lapsi välttämättä käyttäisi, kuten sana *da* on. Puheelle tyypillisellä piirteellä yksikön kolmannen persoonan pronominia *se* on käytetty viittaamaan ihmiseen. Sanassa *saattas* on kaksi puheelle tyypillistä äännepiirrettä. Sanan toisessa tavussa on painottoman i-vokaalin heittymä, ja sen lisäksi myös sanaloppuisen vokaalin loppuheitto, täten yleiskielisestä sanasta *saattaisi* tulee puhekielen muotoinen *saattas*. Myös sanasta *kultanen* löytyy painottoman tavun i-vokaalin heittymä.

Esimerkissä 21 on jo useaan otteeseen tavattujen persoonapronomini- ja apuverbi-negaatio yhdistelmien (*ye* ja *needna*) lisäksi yksi uusi äännepiirre. Sanassa *’twas* yhdistyy pronomini *it* ja verbi *was*. Pronominista *it* on heittynyt i-kirjain, joka piirteenä kuvastaa puheenomaisuutta.

Esimerkki 21

”I thank ye, sir.” [...] ”’Twas kind of ye. Ye needna waste your time in bearing me company, though; I shall be well enough alone.” (243)

”Kiitoksia, hyvä herra.” [...] ”Se oli kovasti ystävällistä. Vaan eihän teidän tartte haaskata aikaanne mun seurassani. Mää pärjään ihan hyvin ittekseni.” (244)

Suomennoksessa 21 on jälleen korvattu *mutta*-konjunktio *vaan*-konjunktioilla vastaavaan tapaan kuin esimerkissä 17 ja 19. Pronominilla *se* on artikkelinomaisesti viitattu toiseen asiaan,

kuten suomalaisessa puhekielessä on tavallista. Puhetta esittäviä äänne- ja muotopiirteitä ovat yleiskielen vastaiset *tartte* (*tarvitse*) ja *ittekse* (*itsekseni*).

Jerryn puheen analyysissä esimerkeissä 3 ja 4 oli katkelmat dialogia ympäröivästä kerronnasta, jossa Gabaldon oli käyttänyt puheen esittämisen keinoja Jerryn ajatusten kuvaamisessa. Esimerkki 22 on Joanin analyysissä samanlainen esimerkki. Nunnaksi aikovana henkilönä Joan puhuttelee tässä esimerkissä Jumalaa omissa ajatuksissaan. Puheen esittämisen keinoina siitä löytyy tuttuja sanastollisia piirteitä, kuten *dinna* ja *no*. *Dinna* on samanlainen apuverbi-negaatio yhdistelmä kuin *didna*, mutta verbi on eri aikamuodossa. Kun *didna* vastaa englannin kielessä *did not* ilmaisua, *dinna* vastaa *do not* ilmaisua. Lisäksi puhetta on esitetty käyttämällä puhekielisiä leksikaalisia piirteitä, kuten *neb*, joka tässä tarkoittaa nenää.

Esimerkki 22

Think you're a seer, dear Lord, ye dinna see what's under your neb; you're no but a fool, and a selfish fool at that. (243)

Vai luulet olevas näkijä, Herran tähden, etkä näe sitä, mitä on oman nokkas alla. Hölmö sää olet, ja vieläpä itsekäs hölmö. (245)

Esimerkin 22 suomennos alkaa puheelle ominaisella partikkelin käytöllä, tässä *vai*. Verbissä *olevas* on jälleen puheelle ominainen vokaalin loppuheitto ja englanninkielisen esimerkin osalta esiin nostettu puhekielinen sana *neb*, on suomennettu vastaavasti puhekielisellä sanalla *nokka*, joka siis viittaa nenään. *Hölmö* on myös arkinen ilmaisu, jolla on tässä luotu puheenomaisuutta.

Kuten analyysi osoittaa Joanin puheen illuusio oli jonkin verran vahvempaa kuin *Lehtenä pyhäinpäivän tulessa* -novellissa analysoitujen henkilöhahmojen, eli Jerryn ja tumman miehen puheet. Eroja ei näkynyt ainoastaan suomennoksissa, vaan myös lähdekielisissä esimerkeissä, esimerkiksi apuverbien ja negaatioiden käytössä. Seuraavassa osiossa siirryn *Välitila*-novellista valitsemani toisen henkilöhahmon puheen analyysiin.

4.2.2. Michael Murray

Michael Murray on *Välitila*-novellissa skotlantilaisista henkilöhahmoista se, joka esiintyy novellissa eniten. Michael on sukulaisuussuhteiltaan *Outlander*-sarjan päähenkilön Jamie Fraserin siskon poika, ja myös analyysin edellisessä osassa esitellyn hahmon Joanin serkku. Michael on joitakin vuosia Joania vanhempi, mutta Michaelin ikää ei kuitenkaan selvästi kerrota. Michael Murray ei ole hänkään mainitusti aikamatkustaja tässä tarinoiden sarjassa. Michael ei kuulu suurimpiin *Outlander*-sarjan henkilöhahmoihin niin kuin ei kukaan muukaan *A Trail of Fire* -novellikokoelmassa esitelty hahmo, joten Michaelin taustasta ei

sukulaisuussuhteita ja asuinpaikkaa lukuun ottamatta kerrota paljoa. Tässä novellissa hän on matkustanut Pariisiin 1770-luvulla isänsä kuoleman jälkeen.

Esimerkissä 23 näkyy yksinkertaiseen tapaan, kuinka puheen esittämisen keinoja on käytetty johdonmukaisesti eri hahmojen puheissa. Kuten tumman miehen ja Joanin puheessa, myös Michael Murrayn puheessa on skotinkieliset persoonapronominit.

Esimerkki 23

”Are ye all right, Miss Joan?” [...] ”Or should I call ye Sister?” (224)

”Onkos Joan-neiti kunnossa?” [...] ”Vai pitäiskös mun nimittää teitä sisareks?” (227)

Suomennoksen ensimmäisessä sanassa onkos, on puhekielelle tyypillisen piirteen kuvaus, eli yleiskielisen kysymysmorfeemin -ko päätteen puhekielisempi muoto, -ks päätte. Esimerkin toisessa virkkeessä on jälleen johdonmukaisesti sananloppuisen vokaalin loppuheitto (*sisareks*), puhekielinen persoonapronomini omistusmuodossa (*mun*) ja tämän lisäksi *pitäiskös* kysymyssanassa yhdistelmä painottoman tavun i-vokaalin heittymästä ja kysymysmorfeemin, -ko päätteen puhekielinen -ks päätte.

Jerryn ja Joanin puheen analyysissä olin nostanut esiin dialogia ympäröivässä kerronnassa esitetyn puheenomaisuuden. Gabaldon on käyttänyt tätä johdonmukaisesti koko teoksen läpi, joten tästä voi nostaa esimerkin myös Michael Murrayn puheen osalta. Esimerkissä 24 ei sinänsä ole runsaasti puhekielisyyksiä, sitä vastoin esimerkki kuulostaa varsin yleistajuiselta. Huomio kiinnittyy kuitenkin sanaa *Hieland*. Sana on skotinkielinen ja ehkä lukija osaakin päätellä sen tarkoittavan sanaa *Highland*. *Highland* viittaa tässä tietenkin sanaan *Scottish Highlands*, eli Skotlannin ylämaat. DSL-sanakirjan mukaan *Hieland* on sana, joka tunnettiin jo ennen 1700-lukua.

Esimerkki 24

He looked her up and down in the frank way Hieland men did [...]. (224)

Michael mittaili häntä katseellaan ylämaalaisten miesten suoraan tapaan [...]. (227)

Kuten esimerkin 24 suomennoksesta näkyy, virke ei ole kovin puhekielinen. Tämä on ymmärrettävää sillä skotinkielistä sanaa *Hieland* ei voi suomentaa niin, että se olisi yhä edelleen mahdollisimman skotlantilainen mutta silti suomalaisille ymmärrettävä. Tässä on siis ollut käytännöllisintä ja selkeintä käyttää sanaa *ylämaalainen*.

Esimerkissä 25 on kevyesti puheenomaisuutta. Alussa on tutuksi tullut apuverbin ja negaation yhdistelmä, ja sen lisäksi tässä esimerkissä Michael Murray viittaa ihmisiin sanalla *creatures*. Tätä voisi verrata samanarvoiseksi piirteeksi, kuin suomen puhekielessä käytettävä yksikön kolmannen persoonan pronomini *se* ihmisiin viitattaessa.

Esimerkki 25

”I wasna questioning the existence of nuns. I’ve seen quite a number of the creatures with my own eyes.” (224)

Mun tarkoitukseni ei ollu kyseenalaistaa nunnien olemassa oloa. Mää olen nähny mokomia melko lailla omin silmin.” (227)

Esimerkin 25 suomennoksessa myös Michael Murrayn puheessa novellikokoelman kannalta skotlantilaisille annettu lounaismurteiden persoonapronomini *mää*. Kahdessa verbissä on puheenomaisena äännepiirteenä NUT-partisiipin loppuheitto (*ollu, nähny*), ja kolmantena äännepiirteenä painottoman tavun i-vokaalin heittymä, kuten Joanin ja tumman miehen puheessakin.

Esimerkin 26 englanninkielisessä osiossa on muutamia mielenkiintoisia seikkoja. Aivan esimerkin alussa on käytetty sanaa *nay*, joka on jälleen yksi skotinkielisistä negaatioista. Aiemmin tavatut skotinkieliset negaatiot *no* (englanniksi *not*), ja apuverbien yhteydessä käytetty *na* ovat olleet tunnettuja jo ennen 1700-lukua, mutta ovat käytössä myös tänä päivänä. *Nay* on kieltosana, jolla osoitetaan kieltäytymistä jostakin. Tässä kontekstissa *nay* vastaa englannin kielen sanaa *nothing*, mutta sitä voi myös käyttää kieltävänä vastauksena kysymykseen, eli englannin kielessä *no* sanaa, suomeksi *ei*, vastaavassa asemassa. *Dictionaries of Scots Language* -sanakirjan mukaan *nay* ei ole ollut käytössä enää 1700-luvun jälkeen. Lisäksi skotinkielistä verbiä *ken* (*know – tietää*) on jälleen käytetty, kuten aiemminkin, jonka yhteydessä tässä on englannin kielen mukainen negaatio *not*.

Esimerkki 26

”A figure of speech, nay more, I swear it! Forgive me, Sister – I ken not what I do!” (224)

”No, se nyt on pelkkä sanonta. Ihan tosi! Suokaa anteeks, sisar – mää en tiedä, mitä mää teen!” (227)

Kuten analyysissä on jo osoitettu, erilaisten partikkeleiden käyttö puheessa on yleistä. Puheenomaisuutta saa siis luotua helposti esimerkiksi dialogipartikkelilla, joka tässä suomenkielisessä esimerkissä 26 on *No* ensimmäisen virkkeen alussa. Samassa virkkeessä on myös käytetty sävyartikkelina sanaa *nyt*. Sanomaa on vahvistettu liioittelunomaisella sanalla, joka tässä esimerkissä on *ihan tosi*. Sanasta *anteeks* on lopusta heittynyt vokaali, joka on tässä analyysissä jo useaan otteeseen löydetty puhetta esittävänä piirteenä. Myös tutut lounaismurteiden persoonapronomininit ovat näkyvissä.

Michael Murray oli *Välitila*-novellissa hahmo, jolta pystyi keräämään hyvin pitkiä vuorosanoja esimerkeiksi. Pitkät esimerkit ovat erinomaisia analyysille, sillä niistä käy ilmi

puheenomaisuuksien ja puheen esittämisen keinojen runsaus, mutta myös johdonmukaisuus. Esimerkin 27 englanninkielisen vuorosanan osalta puheenomaisia piirteitä ei ole juuri uusia, joita analyysissä ei olisi aiemmin havaittu. Apuverbi *can* yhdistettynä negaatioon *na* (*canna – cannot*) on uudenlainen yhdistelmä, jota ei vielä ole noussut esiin, mutta sen funktio on sama kuin aiemmin tavattujen muotojen *dinna*, *didna* ja *havena*. Ajatusviivalla on kuvastettu puheenomaista epäröintiä kohdassa ”[...]I suppose – maybe medicines?” ja keskeytystä aivan esimerkin lopussa, jossa virke on jätetty kesken käyttämällä ajatusviivaa.

Esimerkki 27

”Well, I see the Sisters of Notre-Dame who work among the poor all the time in the streets. They always go out by twos, ken, and both nuns will be carrying great huge baskets, filled with food, I suppose – maybe medicines? They’re covered, though – the baskets – so I canna say for sure what’s in them. Perhaps they’re smuggling brandy and lace down the docks–” (224-225)

”Noh mä näen useasti Notre-Damen sisaria, jotka työskentelee köyhien parissa kaduilla. Ne liikkuu aina kaksin, nähkääs, ja kumpikin kantaa valtavia koreja varmaan täynnä ruokaa – vai oliskos lääkkeitä? Ne on peitetty – korit siis – jotenka mä en pysty sanomaan varmasti, mitä niissä on. Jospa ne salakuljettaa brandya ja pitsiä satamaan–” (227)

Esimerkin 27 suomennos on kauttaaltaan hyvin puhekielinen ja puheenomaisuutta on esitetty useilla piirteillä, tämä on helposti nähtävissä näin pitkässä esimerkissä. Puheelle erittäin tyypillisiä partikkeleita on useitakin. Esimerkki alkaa *noh* sanalla, joka on tässä dialogipartikkelina, sisältäen vielä äännepiirteen, sillä partikkelin lopussa on h-kirjain. Lausumapartikkeleita on kolme, *vai*, *jospa*, ja *joten* sanan perässä oleva suffiksi *-ka*. Lisäksi *nähkääs* toimii tässä huomionkohdistinpartikkelina, samanveroisessa asemassa kuin esimerkiksi partikkeli ”kuule” tai ”katsopa”. *Siis* taas esiintyy suunnittelupartikkelin asemassa. Verbien inkongruentteja muotoja on useita. Ensimmäisenä on verbi *työskentelee*, joka yleiskielisesti kuuluu tässä kontekstissa muotoon *työskentelevät*, mutta on puhekielisesti lisätty inkongruenttina muotona. Lisäksi *liikkuu* ja *salakuljettaa* ovat samaan tapaan inkongruenteissa muodoissa. Kuten aiemmin muissakin esimerkeissä, kolmannen persoonan pronominia *ne* on tässä esimerkissä käytetty viittaamaan ihmiseen kaksi kertaa.

Esimerkin 28 englanninkielisessä osiossa murteellisuutta ei näy kuin apuverbi-negaatio yhdistelmässä *dinna*. Esimerkki 28 on englannin kielen osalta hyvin yleistajuinen.

Esimerkki 28

”[...] Not every day, I mean, but the Sisters come round to my office quite often – or I go to them. [...] And even the orders who dinna take wine themselves [...] need sacramental wine for their chapels.” (226)

”[...] En nyt ihan päivittäin, vaan kyllä ne sisaret aika tiuhaan mun liikkeessäni vierailee – taikka mää käyn heidän luonaan. [...] Ja semmosetkin veljes- tai nunnakunnat, joissa ei juoda viiniä [...] tarttee ehtoollisviiniä kappeleihinsa.” (228)

Esimerkissä 28 on myös paljon partikkeleita luomassa Michael Murrayn ääneen illuusiota aidosta puheesta. Sävypartikkeleita ovat esimerkin alussa *nyt*, *ihan* ja *vaan*. Likimäärää ilmaisevana partikkelina on *aika*. Fokuspartikkeli löytyy *semmosetkin* sanasta *-kin* suffiksissa. *Semmonen* sanasta puuttuu painottoman tavun i-vokaali, mitä tavataan puhekielessä. Demonstratiivipronominia *ne*, käytetään tässä esimerkissä puheelle tyypillisesti artikkelimaisena piirteenä substantiivin edessä ilmaisemassa tiettyä asiaa. Persoonapronomit ovat tyypillisiä lounasmurteiden mukaisia, kuten jokaisen aiemminkin analysoidun henkilöahmon puheessa. Inkongruenteja verbimuotoja puhekielen mukaisessa muodossa löytyy kaksi kappaletta, *vierailee* ja *tarttee*, joista *tarttee* (tarvitsee) on vielä puhekielinen ja lyhentynyt inkongruentti verbimuoto.

Esimerkin 29 englanninkielisessä versiossa on jälleen hieman enemmän murteellisuuksia kuvaamassa puheen illuusiota. Sanastollisia puheen esittämisen piirteitä ovat skotinkieliset *no* (not), adjektiivi *wee* (small – pieni), substantiivi *bairn* (child – lapsi), *mam* (mom – äiti) sekä apuverbi-negaatio *wouldna* (would not). Äänteellisiä piirteitä ovat *with* prepositiosta heittynyt dentaalifrikatiivia edustava th-pääte (wi’ – with) ja lyhentynyt persoonapronominin ja apuverbin yhdistelmä *he’d*.

Esimerkki 29

”[...] I was no but a wee bairn at the time, but I went now and then wi’ my mam, to take him food there. He’d be glad to see us, but he wouldna talk much. And it scared me to see his eyes.” (227)

”[...] Mää olin silloin vasta pikkanen poika, kun kävin toisinaan äitini kanssa viemässä ruokaa enolle sinne. Se ilahtu aina, kun näki meidät, vaan ei se paljon puhunu. Ja mää pelästyin joka kerta, kun mää näin sen silmät.” (229)

Suomennoksessa 29 puheen esittämisen keinoja löytyy sanastollisia piirteitä käyttämällä esimerkiksi sanasta *pikkanen*. Se edustaa sanastollista piirrettä, mutta koska se on johtunut sanasta pikkuinen, se edustaa toisaalta myös äännepiirrettä, sillä painottoman tavun heittyminen on korvaantunut vokaalinvaihdoksella. Adverbista *sillon* on niin ikään myös heittynyt painottoman tavun i-vokaali, verbistä *ilahtu* on heittynyt sananloppuinen vokaali, ja verbissä *puhunu* on tuttu NUT-partisiipin t:n loppuheitto. Tyypilliseen tapaan kolmannen persoonan pronomini se viittaa jälleen yleiskielen vastaisesti ihmiseen.

Esimerkissä 30 on useita jo aiemmin tavattuja puheen esittämisen keinoja, mutta myös muutama uusi, aiemmin esiin nousematon piirre. Ensimmäistä kertaa koko tämän tutkielman analyysissä on esillä tietty esimerkki puheen esittämisen ei-verbaalisesta keinosta. Tämä keino on kursiiivin käyttö, jolla voi kuvastaa esimerkiksi painotusta tai korostusta. Kyseinen kursivoitu sana on *us*. Tässä kontekstissa kursiivilla on korostettu vastakkainasettelua, jossa henkilöahmo kuulee ääniä oman päänsä sisällä, ja vastaavasti konkreettisten läsnäolevien ihmisten äänet oman pään sisällä kuuluvien äänten ohi. Henkilöahmo on siis tavanomaisesti kuullut päässään ääniä, mutta kun hän on välillä havahtunut kuulemaan konkreettiset ihmiset ympärillään, sanaa on korostettu kursiivilla (*us*). Vaikka tässä analyysissä kursiiivin käyttö tässä asemassa ei nousekaan muissa esimerkeissä esiin, tämä on kuitenkin Gabaldonille kaikissa hänen teoksissaan melko yleinen ei-verbaalinen puheen esittämisen keino. Toisena ei-verbaalisena keinona heti kursiiivin jälkeen on käytetty ajatusviivaa kuvaamaan taukoa puheessa. Oletettavasti tällä on haettu dramaattista vaikutelmaa kerrontaan.

Esimerkki 30

”My own da said it was because Jamie spent so much time alone, that the voices got into his head, and he couldna stop hearing them. When he’d feel safe enough to come to the house, it would take hours sometimes, before he could start to hear *us* again – Mam wouldna let us talk to him until he’d had something to eat and was warmed through.” [...] ”She said he wasna human ’til then – and looking back, I dinna think she meant that as a figure of speech.” (227)

”Mun oma isäni sano, että se johtu siitä, kun Jamie oli niin paljon yksiksensä, että äänet pääsi siitä syystä sen pään sisään eikä se saanu niitä vaikenemaan. Sillon ku se uskaltautu tulemaan taloon, kesti toisinaan monta tuntia, ennen ku se taas kuuli meidän puheen – äiti ei antanu meidän sanoa enolle mitään ennen kun se oli syöny jotakin ja lämmitelly tarpeeks.” [...] Äiti sano, ettei se ollu ensinnä ihminenkään – ja kun mää aattelen asiaa näin jälkikäteen, niin eipä se tainnu sitä kielikuvana edes tarkoittaa.” (230)

Esimerkin 30 suomennoksessa ei ole käytetty kursiiivia ei-verbaalisena puheen esittämisen keinona. Tämä on mielenkiintoinen valinta, tosin tämän perusteella ei voi päätellä onko valinta ollut tarkoituksellinen vai tahaton. Kursiiivin puuttuminen sanasta *meidän*, ei luo suomennoksessa yhtä dramaattista tai vaikuttavaa vaikutelmaa kuin lähdekielisessä esimerkissä. Ajatusviivaa sama kohdassa kuin englanninkielisessä esimerkissä on käytetty johdonmukaisesti. Lisäksi tässä esimerkissä näkyy possessiivisuffiksin poisjätto sanoissa *meidän puheen*, jotka yleiskielen mukaan kuuluisivat muotoon ”meidän puheemme”. Muut puheen esittämisen keinot tässä esimerkissä ovat samoja kuin muissakin esimerkeissä. Näistä useista piirteistä muutamana voi mainita sananloppuisen vokaalin heiton (esimerkiksi *johtu*,

uskaltautu), NUT-partisiipin loppuheiton (muun muassa *ollu, syöny*) ja sanaloppuisen n-konsonantin loppuheitto (*ku*). Myös puheelle tyypillisiä partikkeleita on muutamia, joista esimerkkeinä muun muassa fokuspartikkeli *ihminenkään* ja sävypartikkeli *eipä*.

Michael Murrayn puheen suomennoksessa oli johdonmukaisesti useita samoja, useaan kertaan toistuvia puheen esittämisen keinoja ja puheenomaisia piirteitä, joilla Michael Murrayn puhe on saatu kuulostamaan erityisen puhekieliselältä ja paikoin murteelliselta. Seuraavassa osiossa analysoin tutkielman viimeisen henkilöhaamon, eli Jaredin puheen.

4.2.3. Jared

Välitila-novellin viimeinen analysoitava henkilöhaamo on Jared. Jared on myös sukulaisuussuhteiltaan sekä *Outlander*-sarjan päähenkilön Jamie Fraserin että edellisen analysoidun henkilöhaamon Michael Murrayn serkku. Jared on juuriltaan Skotlannin ylämaalainen kuten muutkin *Välitila*-novellin analysoidut henkilöt. Jared seikkailee *Outlander*-sarjassa hieman enemmän kuin muut analyysin henkilöhaamot. Häntä ei kuitenkaan ole mainittu aikamatkustajaksi. Vaikka Jaredin ikää ei ole mainittu, hän paljastuu kontekstin perusteella tämän analyysin vanhimmaksi henkilöksi. Konteksti antaa ymmärtää, että hän on melko ikääntynyt ja siis huomattavasti vanhempi kuin esimerkiksi Michael Murray.

Esimerkki 31 on mielenkiintoinen, sillä siinä on tuotu esiin skotlantilaista gaelia puheen esittämisen keinona. Gabaldonin romaaneissa tämä nimenomainen gaelin variantti on Skotlannin ylämaalaisien äidinkieli, ja niissä kuvataan sitä, kuinka gaelia puhuttiin ylämaalaisessa kulttuurissa aina jakobiittikapinaan kuuluvaan Cullodenin taisteluun asti. Romaaneissa on käytetty myös tilaa kuvaamaan sitä, kuinka Cullodenin taistelun jälkeen taistelun toinen osapuoli ja voittaja, eli brittiläinen rakuuna-armeija kielsi ylämaalaisilta gaelin puhumisen, sillä ylämaalainen yhteisö yritettiin alistaa etniselle puhdistukselle. Gaelin lisääminen Jaredin puheeseen on siis merkittävä puheenomaisuuden, mutta myös samalla identiteetin piirre, jolla henkilöhaamo on tässä yhteydessä rakennettu. Gaelin käyttöä ei esiintynyt muiden analysoitujen henkilöhaamojen puheissa, mahdollisesti sen vuoksi, että romaanin kontekstin mukaan muut tässä tutkielmassa analysoidut haamot olivat syntyneet vasta Cullodenin taistelun jälkeen. *Learn Gaelic* -sanakirjan mukaan *a charaid* tarkoittaa hyvää ystävää.

Esimerkki 31

”I’ve a thing in mind, *a charaid*. I’d been thinking, since ye went to Scotland – and now that we’ve a kinswoman in the church, so to speak... come back to the office with me, and I’ll tell

ye.” (267)

”Mulla on yksi tuuma, *a charaid*. Mää olen miettiny sitä siitä saakka, kun sää läksit Skotlantiin – ja nyt kun sukulaisnainen on saatettu luostariin... mennäänpäs konttoriin, niin määh puhun sulle.” (267)

Esimerkin 31 suomennoksesta näkyy, ettei Sallamo-Lavi ole suomentanut gaelinkielistä *a charaid* sanaa. Tämä voinee johtua siis siitä, että vaikka skotlantilaisen puheenomaisuuden luominen suomennoksessa on lähes mahdotonta, gaelin läsnäoloa on kuitenkin pidetty henkilöahmon identiteetin värin kannalta oleellisena. Gaelin läsnäoloon on liitetty lounaismurteiden persoonapronominit myös Jaredin puheessa, mikä on johdonmukaista. Sanastollisena piirteenä *läksiä* on puheenomaisena muotona *lähteä* sanan asemassa. *Mennäänpäs* sanassa on sävyartikkelina suffiksi *-päs*. Tämän lisäksi esimerkin suomennoksesta löytyy muitakin partikkeleita, ja myös useita tuttuja ja aiemmin tavattuja puheenomaisia äännepiirteitä, kuten NUT-partisiipin loppuheitto.

Esimerkissä 32 näkyy edellisen esimerkin mukaisen gaelin kielen lisäksi useita skotinkielisiä termejä kuvaamassa murteellisuutta. Termit *nay* and *verra* ovat jo aiemmin esillä olleita termejä (*nay*, kieltosana ja *verra* – *very*, erittäin), mutta uusia skotinkielisiä sanoja tässä esimerkissä ovat *dram* ja *wame*. Merkitykseltään sana *dram* viittaa pieneen alkoholijuomaan. Sana on ollut DSL-sanakirjan mukaan käytössä 1700-luvun jälkeen. Sama sana löytyy tietokannasta myös 1700-lukua edeltävältä ajalta, mutta sen merkitys on ollut eri. Termi *wame* on mielenkiintoinen puheen illuusion kannalta. DSL-sanakirja kertoo, että *wame* on ollut käytössä sekä ennen että jälkeen 1700-luvun, mutta merkitykset ovat eriävät. Ennen 1700-lukua *wame* on tarkoittanut elintä, johon ruoka ja juoma päätyy, siis vatsalaukkua, mutta 1700-luvun jälkeen *wame* on tarkoittanut naisen kohtua. Tämän on kiehtova piirre Jaredin puheen illuusiossa, sillä Jared on koko novellin vanhimpia ikääntyneitä ihmisiä, ja tässä kontekstissa sanaa *wame* voisi ehkä pitää hieman vanhanaikaisena. Tällä on kenties siis yritetty tuoda esiin Jaredin, vanhan ja ikääntyneen mieshahmon vanhahtavasta leksikosta koostuvaa idiolektia.

Esimerkki 32

”I’m nay verra hungry myself, *a charaid*.” [...] ”Come sit wi’ me for a bit and take a dram. It’ll settle your wame.” (271)

”En määhkään ole erityisen nälkäinen, *a charaid*.” [...] Istahdetaan hetkeksi ja otetaan paukut. Se rauhoittaa sun vatsaas.” (271)

Esimerkin 32 suomennoksessa ei sanastollisten puheen esittämisen piirteiden kannalta ole esillä mitään erityisen poikkeavaa, vaikka alkuperäisessä oli hyvin distinktiivisiä piirteitä.

Puheenomaisia äännepiirteitä ovat painottoman tavun i-vokaalin puuttuminen sanasta *rauhottaa*, sananloppuisen vokaalin heittyminen sanasta *vatsaas*. Arkista ilmaisua *paukku* on käytetty alkoholijuomasta, mutta puhekielisyydestään huolimatta termi on helppotajuinen. Tämän lisäksi on jälleen käytetty puhekielisiä pronomineja. Esimerkin 32 suomennos on alkuperäiseen verrattuna huomattavasti neutraalimpi.

Esimerkissä 33 on äännepiirteitä, joita on nähty analyysissä jonkin verran, mutta ei kuitenkaan erityisen suuria määriä. Prepositioista heittyneet loppuäänteet kuten sanoissa *o'* (*of*) ja *wi'* (*with*) näyttävät olevan tyypillisiä tapoja Gabaldonin kerronnassa ilmaista puhekielistä äänteellisyttä. Esimerkin ei-verbaaliset keinot, eli kolmen pisteen käyttö esimerkin lopussa, ovat myös puheelle riittävän tyypillisiä, että Gabaldon on käyttänyt niitä kirjoituksissaan useampaan otteeseen.

Esimerkki 33

”Your uncle Jamie usually kens what he’s about.” [...] ”Not that knowing it keeps him out o’ trouble.” [...] Had it not been for the Rising, he’d likely have stayed here wi’ me. Aye, well...” (272)

”Sun Jamie-enos tavallisesti kyllä tietää, mitä tekee” [...] Vaan ei se silti estä sitä hankkiutumasta vaikeuksiin.” [...] Jos kapinaa ei olis tullu, se olis hyvinki saattanu jäädä tänne mun tyköni. Jaa, noh...” (271)

Esimerkin 33 suomennoksessa on tavallisia aiemminkin tässä analyysissä esiteltyjä puheen piirteitä, jotka eivät juuri eroa muista puheen esittämisen piirteistä. Sävyartikkeliä *vaan* on jälleen käytetty konjunktioimisessa asemassa, vaikka rakenne olisi yleiskielisesti toimiva myös ilman tätä partikkelia/konjunktiota. Aivan esimerkin lopussa on aidontuntuisesti puhetta kuvaavana piirteenä kahden dialogipartikkelin pari yhdistettynä ei-verbaaliseen kolmen pisteen käyttöön (”jaa, noh...”), jolla tämä esimerkin loppu kuvastaa puhujan lauseen keskeytymistä sanomatta jääneeseen ajatukseen. Tällaisten dialogi- ja sävyartikkelien ja myös muiden partikkelien käyttö on ollut yksi yleisimmistä tavoista, joita Sallamo-Lavi on käyttänyt näiden henkilöahmojen puheita suomentaessaan. Myös usein tavatut kolmannen persoonan pronominit *se* ja *ne* ihmiseen viittaavana sanana, sekä erilaiset heittymät kuten NUT-partisiipin loppuheitto, vokaalin loppuheitto ja n-konsonantin loppuheitto (*hyvinki*), ovat monin paikoin tässä esimerkissä esillä.

Esimerkissä 34 on paljon piirteitä, joita tässä analyysissä ei ole aiemmin tavattu. Englanninkielisessä osiossa huomio kiinnittyy esimerkin alussa olevaan partikkeliin *och*. Tässä kontekstissa *och* toimii interjektiona ja sitä on korostettu huutomerkillä. Analyysin kannalta

uutena skotinkielisenä sanana on *lad* esimerkin ensimmäisessä pitkässä virkkeessä. *Lad* tarkoittaa skotinkielessä nuorta mieshenkilöä 1700-luvun jälkeisessä käytössä. Ennen 1700-lukua *lad* tarkoitti palveluspoikaa tai vastaavaa alempiarvoisempaa henkilöä, joka toimi vastakohtana *lairdille*, eli linnanherralle. Ei-verbaalista kolmen pisteen keinoa on käytetty tässä taas vaikutelman rakentajana, sillä kolme pistettä seuraa virkettä, jossa viitataan Michael Murrayn kuolleeseen vaimoon Lillieen, ja sen jälkeen toistamiseen persoonapronomini *I:n* perässä kuvastaen epäröintiä. Myös muita tuttuja ja aiemmin tavattuja skotinkielisiä sanoja löytyy tästäkin esimerkistä, kuten *wee*, *ken* sekä apuverbi-negaatio-yhdistelmät.

Esimerkki 34

”Och! I didna mean to say ye were but a poor substitute for Jamie, lad.” [...] ”Not at all. Ye’ve been the best thing ever to come to me. You and dear wee Lillie, and...” [...] ”I... well, I canna say anything that will help, I ken that. [...]” (272)

”Äh! En mää tarkottanu, että sää olisit heikko korvike Jamielle, poikaseni.” [...] ”Ei sinnepäinkään. Sää olet parasta, mitä mulle on ikinä tapahtunu. Sää ja pikkanen Lillie kulta, ja...” [...] ”Mää... noh, mää tiedän, etten mää pysty sanomaan mitään, mistä olis apua. [...]” (272)

Suomennoksessa 34 virkkeen aloittaa niin ikään myös partikkeleihin kuuluva interjektio *äh*, jota on vahvistettu huutomerkillä. Sanaa *sinnepäin* on vahvistettu fokuspartikkelilla *-kään* ja esimerkin lopussa löytyy dialogipartikkeli *noh*. Alkuperäiskielisen esimerkin mukaan kolmen pisteen epäröintiin viittaavaa ei-verbaalista piirrettä on käytetty kahdesti. Tyypillisiä aiemmin useasti tavattuja äännepiirteitä, kuten esimerkiksi painottoman tavun i-vokaalin ja NUT-partisiipin loppuheittoja löytyy myös tästä esimerkistä useita.

Esimerkissä 35 englanninkielisessä osiossa ei juuri ole uusia piirteitä, joita analyysissä ei olisi aiemmin noussut esiin. Skotinkielisenä sanastollisena piirteenä on käytetty tässä analyysissä ensimmäistä kertaa sana *lass*. Vastakohtana edellisen esimerkin sanalle *lad*, joka tarkoittaa nuorta mieshenkilöä, *lass* tarkoittaa nuorta tyttöä tai naishenkilöä. Toisin kuin *lad*, *lass* on ollut merkitykseltään sama sekä ennen että jälkeen 1700-luvun. Tässäkin esimerkissä on käytetty huutomerkkiä kuvaamaan puheessa kuuluvia piirteitä, kuten rytmiä tai intonaatiota, joita ei tavallisesti tuoda esille kirjoitetussa tekstissä. *Bonny*, adjektiivi, joka on noussut tässä analyysissä ennenkin esiin, tarkoitti kaunista tai sievää.

Esimerkki 35

”She was a bonny lass, I’ll tell ye that.” [...] ”Verra bonny. A tongue like the rough side of a rasp, if she took against something, though – and decided opinions.” [...] ”Verra decided

indeed!” (273)

”Sievä likka kun mikäkin, se täytyy sanoa.” [...] ”Mahdottoman sievä. Ja kieli kun raastinrauta, kun se sille päälle sattuu – ja varmat käsitykset asioista.” [...] ”Mahdottoman varmat!” (273)

Suomennoksessa 35 on käytetty alkuperäisessä esimerkissä näkyvästä skotinkielisestä sanasta *lass* suomennosta *likka*. *Likka* on erityisesti lounaismurteissa tunnettu sana, joka tarkoittaa tyttöä (Suomen murteiden sanakirja e). Yksi uusi piirre tässä esimerkissä on siinä näkyvä toisto. Tiittulan ja Nuolijärven mukaan (2013, 64) spontaanin puheeseen kuuluu sanoman muotoiluun liittyviä seikkoja, kuten reaaliaikaisen suunnittelun ja prosessoinnin ja vuorovaikutuksen ilmiöitä, joista yksi on toisto, jota esiintyy joko puheenvuoron sisällä tai niiden välillä. Esimerkin 35 suomennoksessa Jared toistaa puheessaan kommenttiaan sievyydestä kahteen otteeseen ja kommenttiaan varmoista käsityksistä niin ikään kahteen otteeseen. Tämä luo puheen vuoroon autenttisen tuntuista puheenomaisuutta.

Esimerkissä 36 on pituutensa ansiosta hyvin puheenomaisuutta esillä, joskin suurin osa keinoista on jo aiemmin noussut analyysissä esille. Esimerkissä on sanoman muotoiluun liittyviä seikkoja, joilla kuvastetaan rytmiä. Huutomerkillä on aivan esimerkin alussa kuvastettu napakkaa rytmiä, mutta tämän lisäksi ajatusviivoilla rakennettu kiilalause myöhemmin esimerkissä kuvastaa niin ikään rytmin vaihtelua. Äänteellisenä piirteenä on käytetty uudestaan *'twas* ilmaisua, eli pronominin ja apuverbin yhdistelmää, kuten esimerkissä 21 Joanin puheen analyysissä.

Esimerkki 36

”Oh, aye, I mind that! ’Twas Jamie’s notion. She’d find herself now and then in dangerous places without him – ken how some folk are just the sort as things happen to – so he put it about that she was La Dame Blanche. Ken what a White Lady is, do ye?” (274)

”Jaa, justiinsa, sen mää muistan!” Jamie sen kekkas. Claire tapas joutua aina välillä hankaliin paikkoihin ilman Jamieta – tiedäthän sää ne tyypit, jotka tuppaa osumaan aina sinne, missä tapahtuu – jotenka se pisti liikkeelle sanan, että Claire on La Dame Blanche. Tottahan sää tiedät, mikä Valkonen nainen on?” (273)

Esimerkin 36 suomennoksessa on käytetty useita kertoja tässä analyysissä esiin nousutta virkkeen alkuista dialogipartikkelia *jaa*. Esimerkissä on myös sävypartikkeli *-han* sanoissa *tiedäthän* ja *tottahan*. *Tottahan* itsessään on tässä esimerkissä vielä sävypartikkelinsa lisäksi modaalipartikkelin asemassa. Esimerkin alusta löytyvä fokuspartikkeli *justiinsa* on murteellinen muoto, joka on useammalla murrealueella tuttu (Suomen murteiden sanakirja b). Sanastollisena piirteenä *kekata* on myös murremuoto ja tunnettu monella alueella napapiirin

alapuolella (Suomen murteiden sanakirja d). Näiden piirteiden lisäksi pronominiin käytöllä on luotu paljon puheenomaisuutta, kuten monessa muussa esimerkissä, joka olen aiemmin esitellyt.

Tämän analyysin viimeisessä esimerkissä 37 on yleisilmeeltään varsin puhekielinen vaikutelma johtuen käänteisistä lausejärjestyksistä ja paikoittain puuttuvista pronomineista. Puheenomaisuutta löytyy sanastollisesti esimerkiksi skotinkielisissä pronomineissa ja termissä *sod*, (viittaa usein vanhempaan kookkaaseen mieheen). Lisäksi lyhennettyjä englannin kielen ”contraction”-rakenteita, jotka sisältävät yleensä pronominin ja apuverbin, tai apuverbin ja negation (*I’d, couldn’t*) on käytetty runsaasti luoden puhekielisen vaikutelman.

Esimerkki 37

”Aye, just so. Make any wicked sod with villainy in mind think twice. A White Lady can strike ye blind or shrivel a man’s balls, and likely a few more things than that, should she take the notion. And I’d be the last to say that Claire Fraser couldn’t, if she’d a mind to.” (274)

”Jaa, niin justiinsa. Se saa minkä tahansa pahantekijän miettimään kaks kertaa, kannattaako ryhtyä koiruuksiin. Valkonen nainen pystyy sokasemaan miehen taikka kutistamaan sen pallit rusinoiksi ja todennäköisesti paljon muutakin, jos vaan mieli. Ja siitä mää olen ihan vissi, että jos Claire Fraser päätti jotakin tehdä, sen se myös teki.” (273)

Esimerkin suomennoksessa on jälleen useita partikkeleita luomassa puheenomaisuutta. Esimerkin ensimmäinen virke ”Jaa, niin justiinsa” on kokonaan partikkeleista rakennettu, sisältäen kaksi dialogipartikkelia ja fokuspartikkelin. Fokuspartikkeli löytyy myös *muutakin* ja *jotakin* sanojen *-kin* suffikseista, ja partikkelia *ihan* (”ja siitä mää olen ihan vissi”) on käytetty intensiteettisanana vahvistamassa sanomaa. Esimerkissä on myös runsain mitoin äännepiirteitä, kuten esimerkiksi sanassa *kaks*, josta on heittynyt sananloppuinen vokaali, ja sanassa *sokasemaan*, josta on heittynyt painottoman tavun i-vokaali. Puheelle tyypilliseen tapaan myös kolmannen persoonan pronominia *se* on käytetty viittaamaan sekä ihmiseen että artikkelimaisesti johonkin tiettyyn asiaan.

Tämä oli analyysiosion viimeinen esimerkki. Jaredin puhe ei monilta osin ollut poikkeava muiden henkilöihahmojen puheen illuusion piirteistä, sillä runsain mitoin käytetyt äännepiirteet ja esimerkiksi persoonapronominit olivat muilla henkilöihahmoilla samanlaisia. Toisaalta Jaredin puheesta löytyi piirteitä, joita ei löytynyt muilta. Seuraavassa luvussa esittelen tämän analyysiosion löydökset selkeämmin kokonaisuuksina, ja pureudun myös pohtimaan löydettyjä piirteitä ja etenkin henkilöihahmojen puheiden välisten eroja, joita nousi esiin.

5 Analyysin tulokset ja pohdintaa

Tässä osiossa käyn läpi keino keinolta, millaisia puheen esittämisen keinoja analyysin tuloksena löytyi. Analyysistä löydetyt puheen esittämisen keinot on ryhmitelty Tiittulan ja Nuolijärven listaamien puheen esittämisen keinojen kategorioiden mukaan, joiden lisäksi vertailen eroja analysoitujen henkilöhahmojen välillä. Pääpaino kategorioiden erottelussa on analysoitujen novellien suomennoksissa, mutta sen lisäksi tuon esiin myös muutaman kohdan osalta lähdekielisten esimerkkien sisältöä, sillä niissäkin käytetyt piirteet ovat tärkeässä asemassa. Yleiskatsauksena voi todeta, että suomennoksen puheen illuusiota luodessa on käytetty kaikkia sellaisia puheenomaisia piirteitä, jotka sopivat jokaiseen Tiittulan ja Nuolijärven listaamaan puheen esittämisen keinoon. Suurinta osaa käytettiin johdonmukaisesti, mutta toisaalta yhdellä henkilöhahmolla oli suomennoksessa neutraalimpi puhe kuin muilla hahmoilla. Englanninkielisten esimerkkien osalta puheenomaisia ja myös ennen kaikkea identiteettiin viittaavia piirteitä oli jaettu puhujille tavalla, jonka taustalla tuntui olevan selkeä strategia.

Suomennoksesta äänne- ja muotopiirteitä löytyi jokaisen analysoidun henkilöhahmon puheesta, ja ne olivatkin hyvin yleisiä puheen esittämisen keinoja. Jerry'n puheesta äännepiirteitä löytyi tosin vain esimerkistä 5, jossa mainitusti Jerry'n kerrottiin liioittelevan aksenttiaan. Muiden analysoitujen hahmojen puheista, eli tumman miehen, Joanin, Michael Murray'n ja Jaredin puheesta löytyi runsaasti useita erilaisia äännepiirteitä. Yleisimpiä olivat painottoman tavun i-vokaalin heittyminen, partisiipin t-konsonantin loppuheitto, ja sanaloppuisen vokaalin loppuheitto. Myös sananloppuisen n-konsonantin loppuheittoa oli hieman, kuten myös pitkiä vokaaleja diftongien asemasta. Äännepiirteissä oli kuitenkin jonkin verran variaatiota, sillä kaikista painottomista tavuista ei ollut heittynyt i-vokaalia, tai NUT-partisiipeista t-konsonanttia. Tätä voi pitää normaalina vaihteluna myös keinotekoisien puheen luomisessa, sillä puhekieli ei ole normitettua. Englanninkielisten esimerkkien osalta äännepiirteet olivat hyvin vähäisiä. Vain harvassa kohtaa ing-muotoisen verbin viimeinen g-konsonantti oli heittynyt – Jerry'n puhe oli ainoa, jossa tämä piirre kävi ilmi. Muutamaan otteeseen prepositioista (*o'*, *wi'*) oli heittynyt viimeinen äänne. Tätä ilmeni Jerry'n, Joanin, Michael Murray'n ja Jaredin puheessa. Melko harvaan oli käytetty myös *'twas* äännepiirrettä, kerran Joanin ja kerran Jaredin puheessa.

Persoonapronominien käyttö oli erittäin yleinen piirre henkilöhahmoille luoduissa suomennetuissa puheissa. Kolmannen persoonan pronomineja, kuten *se* tai *tuo*, käytettiin artikkelimaisessa asemassa substantiivin edellä viittaamassa kyseiseen substantiiviin jokaisen

viiden henkilöhahmon puheessa, vastaavasti kolmannen persoonan pronominia, kuten *se* tai *ne*, käytettiin puhekielelle ominaiseen tapaan viittaamaan ihmiseen kaikkien paitsi Jerry'n puheessa. Lähdekielisissä esimerkeissä oli poikkeuksetta yleisin persoonapronomini skotinkielinen *ye*. Tätä pronominia oli käytetty jokaisen hahmon englanninkielisessä puheessa, mutta toisaalta jokainen yksikön toinen persoona ei ollut skotinkielisellä pronominilla ilmaistu, vaan englanninkielisiä *you* pronomineja oli myös käytetty monin paikoin.

Kongruenssiin liittyviä piirteitä oli havaittavissa suomennoksessa joitakin, mutta kuitenkin yllättäen inkongruentit verbimuodot eivät olleet erityisen yleisiä. Tumman miehen ja Joanin puheessa verbien inkongruenssia oli vain yhdessä esimerkissä, Michael Murrayn puheessa inkongruenssia oli kolmessa esimerkissä ja Jaredin yhdessä. Jerry'n puheessa inkongruentteja verbejä ei ollut. Kongruenssiin lasketaan myös possessiivisuffiksin poisjätto, joka ei ollut tässä aineistossa yleinen puheen piirre. Analysoitujen henkilöhahmojen puheissa omistusmuoto oli yhtä virkettä lukuun ottamatta aina ilmaistu, mutta puhekielisesti käyttämällä sananloppuisen vokaalin loppuheittoa.

Sanastolliset puheen esittämisen keinot olivat tämän aineiston yleisin piirre, jolla rakennettiin puheen illuusiota. Englanninkielisissä esimerkeissä skotinkielisten sanojen käyttö oli lähes yksinomaan murteellisen puheen esittämisen keino, ja niitä löytyikin jokaisen analysoidun henkilöhahmon puheesta. Kuitenkin Jerry'n puheessa niitä oli vähiten, toisaalta Jaredin puheessa oli sellaisia vanhahtavia skotinkielisiä sanoja, joita muiden puheissa ei ollut. Englanninkielisen puheen illuusiossa oli runsaasti skotinkielisiä adjektiiveja ja substantiiveja, mutta myös adverbeja, kuten jokaisen hahmon puheessa käytetty *aye*, oli runsaasti. Skotinkielisiä apuverbin ja negaation yhdistelmiä (*dinna*, *canna*, *wasna*, jne.) oli vain Joanin, Michael Murrayn ja Jaredin puheessa, mutta kuitenkin runsaasti. Suomennosten analyysissä murteellisuutta kuvaavia sanoja ei ollut aivan yhtä paljon kuin lähdekielisiä. Jokaisen henkilöhahmon puheessa oli käytetty lounaismurteisiin kuuluvaa persoonapronominia *mää*, tosin Jerry'n puheessa sitä oli käytetty vain esimerkissä 5, jossa Jerry liioitteli aksenttiaan. Muiden henkilöhahmojen puheissa oli muitakin murteellisia sanoja, kuten *läpitte*, *justiinsa* ja *likka*, joita löytyi esimerkiksi tumman miehen ja Jaredin puheesta. Äännepiirteiden ja persoonapronominien käytön ohella erilaiset puheelle tyypilliset partikkelit olivat tässä analyysissä yksi laajimmista keinoista luoda puheen illuusiota. Partikkeleita löytyi analyysissä useammasta eri kategoriasta ja jokaisen henkilöhahmon puheesta. Yleisimmät partikkelikategoriat olivat dialogipartikkelit, lausumapartikkelit, sävyartikkelit ja fokuspartikkelit, mutta jonkin verran oli käytetty myös esimerkiksi intensiteettisanoja. Partikkeleita oli lähes jokaisessa esimerkissä. Sanoman vahvistamisen tai liioittelun

tarkoituksessa käytettyjä kiro sanoja oli joitakin, mutta ne olivat pääosin Jerry'n puheessa ja yhdessä esimerkissä tumman miehen puheessa.

Lauserakenteellisia piirteitä oli siinä määrin, että osa repliikeistä oli hyvin lyhyitä, mikä voi olla puheessa tyypillistä. Sanoman muotoilun seikkoja, joihin kuuluvat esimerkiksi ei-verbaalisina keinoina tauot, keskeytykset, korjaukset ja epäröinnit ilmeni aineistoissa joitakin. Kolmen pisteen keinoa oli käytetty melko usein kuvaamaan epäröintiä tai sanoman kesken jäämistä, mutta myös ajatusviivalla oli kuvastettu sanoman keskeytyksiä sijoittamalla ajatusviiva kesken jätetyn virkkeen loppuun. Keskustelunomaisuutta tässä analyysissä ei tutkittu, mutta esimerkit osoittavat sellaisenaan, että keskustelunomaisuudelle tyypillisiä dialogeja, ja toisen puhujan sanomaan reagointia oli paljon, mikä näkyy esimerkiksi vastauksina virkkeiden alussa ja niin ikään virkkeenalkuisilla dialogipartikkeleilla.

Yleisesti ottaen analyysin suomennokset osoittavat, että puheenomaisuutta näkyi henkilöhahmojen puheissa paikoin hyvinkin runsaasti. Ainoastaan Jerry'n puhe oli huomattavasti neutraalimpaa kuin neljän muun analysoidun hahmon puhe. Tumman miehen puhe oli paljon murteellisemmän kuuloista kuin Jerry'n, mutta se ei kuitenkaan tuntunut luettuna aivan yhtä murteelliselta kuin Joanin, Michael Murray'n ja Jaredin puhe. Osin tähän vaikutelmaan vaikutti kuitenkin se, että tässä kontekstia englanninkielisiä esimerkkejä luettiin rinnan suomennosten kanssa, mikä ei olisi asetelma, jossa näitä novelleja luetaan vapaa-ajan vieton vuoksi. Englanninkielisten esimerkkien lukeminen rinnakkain suomennosten kanssa vaikutti siihen, miten suomennoksia tulkitsti. Esimerkiksi henkilöhahmojen skotlantilaisuus kävi selkeästi ilmi, koska lähdekieliset esimerkit skotinkielisine sanoineen olivat koko ajan läsnä. Jos taas suomennosta olisi lukenut itsenäisesti, pelkästään puheen perusteella olisi ollut hyvin vaikea oivaltaa, että hahmot ovat skotlantilaisia. Sitä vastoin suomennoksessa oli johdonmukaisesti muun muassa lounaismurteiden persoonapronomineja ja muita murteellisia sanoja, joten ilman lähdekielistä tekstiä henkilöhahmojen puhe saattaisi kuulostaa jopa vahvasti kotoutetulta. Sampo Nevalainen (2003, 4) on todennut, että puhuttua kieltä jäljiteltäessä kirjoittajan tai kääntäjän tulee edetä varoen, sillä epäaidon tuntuinen murre tai liiallisten kielellisten piirteiden aiheuttama runsas informaatio tekisivät tekstistä vaikealukuisen tai häiritsevän ja siirtäisivät huomiota pois oleellisesta. Vieraan kielen murteen, kuten yleispuhekielenkin matkiminen on vaikeaa ja voi onnistua huonosti. Kirjoittajan on liiallisuuksiin sortumatta kiinnitettävä huomiota äänneasuun, sanastoon ja sanontatapoihin, jotta kieli tuntuisi aidolta. Nevalaisen huomio kiteyttää murteiden kääntämisen haasteellisuuden hyvin. Sallamo-Lavin suomennoksessa oli runsain mitoin puhekielisyys, ja toisaalta myös murteellisia muotoja, mutta Sallamo-Lavi oli valinnut neutraaleja, tai neutraaleja

muistuttavia muotoja. Esimerkiksi aiemmin mainitut lounaismurteiden persoonapronominit *mää* ja *sää* ovat lähes samanlaisia kuin yleisen puhekielen muodot *mä* ja *sä*. Tämän vuoksi siis esimerkiksi juuri näitä persoonapronomineja voi kuitenkin pitää riittävän neutraaleina siten, etteivät ne leimaa skotlantilaisia puhujia liian vahvasti mihinkään suomalaiseen murrealueeseen. Sallamo-Lavi oli myös pureutunut johdonmukaisesti runsaasti käytettyihin äännepiirteisiin ja puheenomaisiin partikkeleihin. Käytetyt partikkelit eivät olleet juurikaan murrealueisiin sitoutuneita, vaan ennemmin yleistajuisen neutraaleja ja puhekielisiä, joten puheen suomennos oli puheenomaista, mutta ei häiritsevässä mittakaavassa.

Nostin myös analyysissä esiin skotinkielisten sanojen aikakauserot. Tämä oli yksi mielenkiintoisimmista näkökulmista, joita analyysissä löytyi. Kuten mainitsin jo aiemmin tutkielmassani, *Outlander*-sarja on aikamatkustustarina, ja tähän analyysiin valikoituneet henkilöhahmot ovat eri aikakausilta peräisin. *Lehtenä pyhäinpäivän tuulessa* -novellin analysoidut hahmot, Jerry ja tumma mies, ovat molemmat aikamatkustajia. Kaikki sarjan aikamatkustajat ovat matkustaneet ajassa taaksepäin 1900-luvulta 1700-luvulle. Mielenkiintoista oli, että 1900-luvun hahmojen, Jerry ja tumman miehen puheissa oli selkeitä eroja hahmoihin, jotka ovat alkujaan peräisin 1700-luvulta. Esimerkiksi skotinkielisiä apuverbin ja negaation yhdistelmiä ei ollut 1900-luvun henkilöhahmojen puheessa ollenkaan, mutta 1700-luvun henkilöhahmojen analyysissä näitä yhdistelmiä löytyi jokaisen hahmon puheesta. Lisäksi 1700-luvun hahmojenkin välillä oli vähäisiä eroja sanastoissa, sillä analyysin vanhimman henkilöhahmon, iäkkään Jaredin, puheessa oli sanoja, jotka olivat olleet käytössä jo ennen 1700-lukua, mutta Michael Murrayn ja Joanin puheesta tällaisia skotinkielisiä sanoja ei löytynyt. Lisäksi Jaredin puheeseen oli lisätty toisen ihmisen puhuttelunomaiseen tilanteeseen skotlantilaista gaelia, joka oli ollut ylämaalaisten äidinkieli ennen jakobiittikapinaa. Löydökset skotinkielisten aikakauserojen suhteen olivat niin johdonmukaisia ja todistettavissa olevia, että ne antoivat lähes aukottomasti ymmärtää, että Gabaldon on perusteellisesti suunnitellut henkilöiden puheen illuusiot yksityiskohtia ja taustoja myöten. Mikäli tämä pitää paikkansa, se on ollut erittäin älykäs ja samalla varsin autenttinen tapa henkilöhahmojen identiteettien rakentamisessa. Valitettavasti pelkkää suomennosta lukeva vapaa-ajan lukija ei kuitenkaan löydä tätä hienoa piirrettä novellien hahmojen puheista, sillä luonnollisestikaan sitä on erittäin vaikeaa pystyä käänösprosessin kautta välittämään. Kuten tässä tutkielmassa on aiemmin huomautettu, kääntäjän ei tule käyttää liian distinktiivisiä kohdekielen murrepiirteitä lähdekielisten murrepiirteiden korvikkeina, jottei puheesta tule liian leimaavaa, vaikealukuista tai häiritsevää.

6 Lopuksi

Tutkielmani lähtökohtana oli, että vahvasti skotinkielisillä sanoilla rakennetun lähdekielisen murteen suomentaminen mahdollisimman skotlantilaiseksi on mahdotonta. Sen sijaan tällä tutkielmalla pyrin selvittämään sitä, millaisia puheen esittämisen keinoja henkilöhahmojen puheen illuusion luomiseen oli käytetty ja löytyykö siitä jonkinlaista suomen kielen murteellista variaatiota. Sen lisäksi pohdin henkilöhahmojen idiolektien eroja, ja niiden mahdollisia kytköksiä aikakauteen, josta puhuja on peräisin. Tutkielman aineistona käytettiin Diana Gabaldonin luomaan aikamatkustussarja *Outlanderiin* liittyvää novellikokoelmaa *A Trail of Fire*, ja Anuirmeli Sallamo-Lavin niistä tekemää suomennosta *Tulivana*. Analyysissä esiteltiin kahdesta eri novellista viiden skotlantilaisen henkilöhahmon puheet. Henkilöhahmoista kaksi oli alun perin 1900-luvulta ja kolme 1700-luvulta.

Tämä tutkimusaineisto tuntui luonnolliselta valinnalta tutkielmalleni, sillä olen itse lukenut Gabaldonin kirjoja jo useita vuosia ja myös seurannut hänen *Outlander*-sarjastaan tehtyä tv-sarjaa, josta on esitetty myös Suomen televisiossa suomeksi tekstitettynä kaikki toistaiseksi saatavilla oleva tuotantokaudet. Romaanien lähdekielisisä versioissa esillä oleva värikäs tapa rakentaa skotlantilaisten puhujien murretta, ja yhtä lailla suomennoksesta löytyvä paikoittain hyvinkin puhekielinen puheen illuusio tarjosivat monipuolisen ja osittain jopa polveilevan tutkimuskohteen mielenkiintoisine löydöksineen.

Kuten Tiittula ja Nuolijärvi ovat todenneet (2013, 19), kirjailija ei koristelee kertomuksensa hahmoa puhutun kielen keinoilla, vaan luo hänestä kieliyhteisön jäsenen ja ympäristönsä edustajan – hän luo siis todenmukaisuutta myötäilevän illuusion. Murteiden, tai toisaalta idiolektin kääntäminen on haasteellinen tehtävä kääntäjälle kuin kääntäjälle, sillä kyse ei ole ainoastaan puheen esittämisen keinoista, jotka löytyvät eri kielistä eri tasoilta, tai siitä, että murteet ovat hyvin erilaisissa asemissa yhteiskunnassa. Eri alueilta ja eri taustoista tulevien henkilöhahmojen puheiden kääntämisessä on keskeisessä roolissa puhujan identiteetti, sillä sitä idiolekti kuvastaa. Kun lähdetekstissä puhujan identiteetti on rakennettu vahvasti tiettyyn alueeseen sidonnaiseksi käyttämällä skotinkielisiä tai gaelinkielisiä sanoja murteenomaisesti, ja kun kyseisten sanojen tausta on historiallinen tai jopa poliittinen, on kääntäjällä vastassaan poikkeuksellinen haaste. Tällaisen idiolektin suomennoksessa historiaa ja sosiaalipoliittista taustaa joutuu väistämättä häivyttämään lukijalle tavoittamattomiin, ja korvaamaan nämä aspektit huolella valituilla kohdekielisillä puheen piirteillä. Tämän vuoksi murteellisen idiolektin käännösprosessi voi olla kuin sadan trapetsin sirkus, jossa kääntäjä heilahtaa trapetsilta toiselle mitä taidokkaimpia temppuja tehden.

Otettua huomioon tutkielman lähtökohta, eli se, että skotlantilaisuuden välittäminen suomennoksessa on lähes mahdotonta, tutkimuksesta voi vetää johtopäätöksen, että Sallamo-Lavi onnistui teoksen puhekielen suomennoksessa kuitenkin hyvin. Suomennos oli tietenkin neutraalimpi kuin lähdeteksti siinä määrin, että murteellisuus oli jonkin verran häivytettyä, vaikka muutamia murrepiirteitä puheissa esiintyikin. Näihin muutamiiin murrepiirteisiin runsaasti yhdistetyt yleistajuiset puhekieliset piirteet, kuten erilaiset äänteelliset loppuheitot ja useat puheelle tyypilliset partikkelit, antoivat selkeän vaikutelman siitä, että kyseessä oli henkilöahmoja, joiden puhetapa oli rennon epämuodollinen, mutta myös jossain määrin tavanomaisesta yleistajuisesta puhekielen muodosta poikkeava. Kenenkään henkilöahmon puheen suomennos ei ollut erityisen leimaavaa tai vieraannuttavaa, vaan kauttaaltaan helppotajuista. Suomennos oli johdonmukainen jokaisen henkilöahmon puheen kohdalla, huomioon ottaen mahdolliset aikakausierot, sillä 1900-luvulta peräisin olevien henkilöahmojen, erityisesti Jerry'n ja myös jossain määrin tumman miehen puheiden suomennokset olivat hieman neutraalimpia kuin Joanin, Michael Murray'n ja Jaredin, jotka olivat 1700-luvun asukkeja.

Murteiden ja idiolektin kääntäminen lienee ikuinen käännösongelma, sillä identiteetti ja sen taustalla oleva mahdollinen ideologinen näkökulma on haaste, jonka selvittämiseen ei voi antaa selkeää sääntöä, kuinka se kuuluu tehdä, ja mikä on siihen oikea tapa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että murteiden käyttöä tai ylipäätään puhekielisyyttä ei tulisi käyttää kaunokirjallisuudessa. Murteiden ja puhekielisyyksien käyttö voi olla tehokas keino kulttuurisen monipuolisuuden vaalimiseen, ja ennen kaikkea ihmiskunnan yksilöllisyyden ymmärtämiseen. Kielellisellä variaatiolla voi tuoda esiin seikkoja, joita on joskus menneisyydessä saatettu yrittää hiljentää.

Aineisto

- Gabalton, Diana 2012. *A Trail of Fire: Four Outlander Tales*. London: Orion Books.
- Gabalton, Diana 2013. *Tulivana: Neljä Matkantekijä-kertomusta*. Suom. Anuimerli Sallamo-Lavi. Helsinki: Gummerus.

Lähteet

- Cambridge Dictionary. 2021. ”Contractions” Viitattu 1.4.2021. Saatavissa: <https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/contractions>
- Dictionaries of the Scots Language. 2002. Viitattu 16.3.2021. Saatavissa: <https://dsl.ac.uk/>
- Englund Dimitrova, Birgitta. 1997. ”Translation and dialect in fictional prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as a case in point.” teoksessa *Norm Variation and Change in Language*. Proceedings of the centenary meeting of the Nyfilologiska sällskapet, Nedre Manilla 22-23 March 1996. s. 49–65 Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Gramley, Stephan & Kurt-Michael Patzöld. 2004. *A Survey of Modern English*. Toinen painos. London: Routledge.
- Hiidenmaa, Pirjo. 2005. ”Näkökulmia yleiskieleen.” Kielikello 4. Viitattu 8.3.2020. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/nakokulmia-yleiskieleen>
- Juva, Kersti. 2005. ”Kotimaani on Suomi.” teoksessa *Suom. huom.: Kirjoituksia kääntämisestä*, toim. Rikman, Kristiina, s. 10–27. Helsinki: WSOY
- Kielitoimiston ohjepankki. 2015. Kotimaisten kielten keskus. ”Konjunktiot: mutta vai vaan?” Viitattu 8.4.2021. Saatavissa: <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/partikkelit/ohje/483>
- Kielitoimiston Sanakirja. 2021. Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 31.3.2021. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>
- Koster, Cees. 2002. ”The translator in between texts: on the textual presence of the translator as an issue in the methodology of comparative translation description.” teoksessa *Translation Studies: Perspectives on an Emerging Discipline*, toim. Riccardi, Alessandra, s. 24–37. Cambridge: Cambridge University Press.
- Learn Gaelic – Dictionary. 2019. ”A Charaid” Viitattu 15.3.2021. Saatavissa: <https://learngaelic.scot/dictionary/index.jsp?abairt=a%20charaid&slang=both&wholeword=false>
- Lehikoinen, Laila. 2005. *Suomea ennen ja nyt: Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Tampere: Finn Lectura.
- McHale, Brian. 1994. ”Child as Ready-Made: Baby-Talk and the Language of Dos Passos’s Children in the U.S.A.” teoksessa *Infant Tongues: The Voice of the Child in Literature*, toim. Goodenough, Elizabeth, Mark A. Heberle ja Naomi Sokoloff, s. 202–224. Michigan: Wayne State University Press.
- Nevalainen, Sampo. 2003. ”Käännöskirjallisuuden puhekielisyysistä – kaksinkertaista illuusiota?” *Virittäjä*, vol 107 nro 1, s. 2–26

- Ramos Pinto, Sara. 2009. "How Important Is the Way You Say It?: A Discussion on the Translation of Linguistic Varieties." *Target* 21 (2), s. 289–307
- Salpausselän kirjailijat r.y. "Sallamo-Lavi, Anuirmeli". Viitattu 1.4.2021. Saatavissa: <https://salpausselankirjailijat.yhdistysavain.fi/kirjailijoitamme/sallamo-lavi-anuirmeli/>
- Suomen murteiden sanakirja. 2021a. Kotimaisten kielten keskus. "Jaa" Viitattu 1.4.2021. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=jaa&sms_id=SMS_31c9a4e076c156f62071725c2cecc948
- . 2021b. Kotimaisten kielten keskus. "Justiinsa" Viitattu 3.4.2021. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=justiinsa&type=m&sms_id=SMS_271874a89fd6dd9489b5331d1fb29436
- . 2021c. Kotimaisten kielten keskus. "Kanniskella" Viitattu 3.4.2021. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=kanniskella&sms_id=SMS_6b396dec9f87ef58e6fa97df3faf2f83
- . 2021d. Kotimaisten kielten keskus. "Kekata" Viitattu 3.4.2021. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=kekata&sms_id=SMS_3a921462f2d28975a8a69f0f93e14dad
- . 2021e. Kotimaisten kielten keskus. "Likka" Viitattu 1.4.2021. Saatavissa: https://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=likka:1&sms_id=SMS_6813264995ce167e4480badc2ee861a6
- Suominen, Oili 2005. "Kahden herran palvelijana: Ajatuksia Günter Grassin suomentamisesta." teoksessa *Suom. huom.: Kirjoituksia kääntämisestä*, toim. Rikman, Kristiina, s. 97–114. Helsinki: WSOY.
- The Online Slang Dictionary. 1996–2021. "Definition of idjit" Viitattu 11.3.2021. Saatavissa: <http://onlineslangdictionary.com/meaning-definition-of/idjit>
- Tieteen termipankki. Kielitiede: "Murre" Viitattu 3.3.2021. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:murre>
- Tiittula, Liisa & Pirkko Nuolijärvi. 2013. *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Toury, Gideon. 2012. *Descriptive Translation Studies – and Beyond: Revised Edition*. Toinen laajennettu painos. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Venuti, Lawrence. 1995. *The Translator's Invisibility. The History of Translation*. London: Routledge.
- VISK (Iso suomen kielioppi verkossa). 2008. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Viitattu 5.3.2021. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>
- Wiik, Kalevi. 2006. *Sano se murteella*. Tampere: Pilot Kustannus.
- Yule, George. 2014. *The Study of Language*. Viides painos. Cambridge: Cambridge University Press.

ENGLISH SUMMARY

Come on, Ye Wee Idjit, Think! – Translating dialect in Diana Gabaldon’s Novella Collection *A Trail of Fire*

Introduction

Translating dialects is a challenging translation problem. Dialect cannot in principle be translated from source language to target language in the raw, which could quintessentially mean that the fictional speaker’s identity as well as possible social-political and ideological aspects behind it may fade into the background and become invisible to the reader. However, dialects and spoken language in general are a popular mean in creating characters and their background in fictional literature, therefore translators must find a way in delivering the equivalent information in the target text. One such tool for translators in a translation process as this is to create an illusion of speech. There are numerous ways to create an illusion of speech, but the premise for it is always creating fabricated spoken language that creates an illusion of real spoken language. Regardless of which features of fabricated spoken language the translator will use, their aim is to create comprehensible, not too alienating or stigmatising form of speech that does justice to the source text as well.

In this thesis, I studied five Scottish characters from Diana Gabaldon’s collection of novellas called *A Trail of Fire* (2012) and its Finnish translation *Tulivana* (2013) by Anuirmeli Sallamo-Lavi. The premise of this thesis was the assumption that heavily dialectal speech of a Scottish character cannot be translated into Finnish in the raw. I set out to find what type of features were used to create the translated Finnish speech, and whether it included dialectal variation. In addition, I discussed the differences between speakers and whether the era the character is from has affected their fabricated speech.

Spoken language in the source language and target language literature

Using forms of spoken language in fictional literature gives the text both communicative and semiotic value. When translating such text, the translator faces a many-fold linguistic challenge that may include, for example, the link between the fictional speaker’s language and the context around it. The fabricated speech functions as a source of information that delivers the reader

knowledge on the fictional character's socio-cultural background and status in the environment give in the narrative (Ramos Pinto 2009, 290-291).

The features of spontaneous colloquial speech are many. The form of language may include assimilation, abbreviated words, short sentences, ellipsis, and colloquial words, such as dialectal or slang words. These features, however, are specific to a language and colloquial features are found on different levels of language in different languages (Tiittula and Nuolijärvi 2013, 70). In this case, the translator must have enough knowledge in different language forms both in source and target language, but also have the necessary ability to move fluently between them (Tiittula and Nuolijärvi 2013, 238). The target text is an independent text in its own environment, but it is also a representative of the source culture, reconstructed by the translator (Koster 2002, 25). In a translation process of fictional literature, there are two global strategies called domestication and foreignization (see Venuti 1995). In a domesticated target text, the translator distances from the source language and creates a social environment that is more recognizable to the target language reader. As opposed to this, a foreignized target text can be hard to read and comprehend (Tiittula and Nuolijärvi 2013, 240). Translating spoken language in fictional literature is a process of style choices. Translating colloquial speech into standard language is not a neutral translation strategy as it affects the nature of the narrative. Choosing a translation strategy of this kind may have a political or ideological effect since translating the colloquial speech into a wrong form may, for example, erase the speaker's social or historical background (Tiittula and Nuolijärvi 2013, 573). When creating an illusion of speech, the translator must draw the reader's attention into the character, their person and the authenticity of their speech. An unauthentic dialect or too many colloquial forms could disrupt the reader and draw their attention away from what is essential. Without excessiveness, the translator must focus on using carefully selected features of colloquial speech to make the speaker sound "real" (Nevalainen 2003, 4).

Features of spoken language

An illusion of speech maybe be created by using different types of features typical to spoken language. The authentic feel of a spoken language is not created only by choosing a specific spoken variant, but also by changing from one variant to another. Speakers may change from one register to another, but the authors will not decorate the speaker with different variants, as they aim to make the speaker a member of a language community and a representative of the speaker's surroundings. For example, dialects may separate speakers from each other, but also

depict a certain era in history (Tiittula and Nuolijärvi 2013, 18-19). Different features that an author of Finnish literature or a translator into Finnish may use when creating an illusion speech are phono-morphological features, specific use of personal pronouns, inflected verb forms, syntactical features, lexical features and a specific style in expression and dialogue (Tiittula and Nuolijärvi 2013, 43-68).

Analysis

In the analysis of this thesis, I studied five Scottish characters in Diana Gabaldon's collection of novellas called *A Trail of Fire* and its Finnish translation *Tulivana* by Anuirmeli Sallamo-Lavi. This collection of novellas is related to Diana Gabaldon's previously created *Outlander* series. The series are time travel themed, so the characters come from different eras. The characters' dialectal speech was created by combining Scots words with English, with the occasional Scottish Gaelic included. The created target language speech was colourful, and therefore a diverse material to study. The five characters I chose came from two novellas, *A Leaf on the Wind of All Hallows* and *The Space Between*. Two characters from *A Leaf on the Wind of All Hallows* were called Jerry MacKenzie and "the dark man", and they are both time travellers originally from 1940s-50s. The three characters from *The Space Between* are not time travellers, and they are originally from the 18th century. They are Michael Murray, Joan and Jared. I studied each character individually and presented multiple examples of their speech that demonstrated different types of features that were used. The analysis focused mainly on the Finnish translation, but wide attention was also given to the source text, as the features of it, especially the use of Scots, was in a crucial role because of the era-based differences in Scots lexicon. I used the categories of fabricated spoken language features listed by Tiittula and Nuolijärvi (2013) that are phono-morphological features, personal and other pronouns, verb inflection, and syntactical and lexical features.

Results and discussion

The findings of the analysis were that in the Finnish translation, the use of spoken language features was uniform. The speech of Jerry MacKenzie and "the dark man" were slightly more neutral than the other three analysed characters, but "the dark man" was a little more colloquial than Jerry MacKenzie. The spoken language used for Michael Murray, Joan and Jared was much more uniform and clearly non-standard. The spoken language features listed by Tiittula

and Nuolijärvi were found in the speech of all five characters, but least in Jerry MacKenzie's speech. The most common spoken language features used in the Finnish translation were phono-morphological features, which were found in an abundance. There were also several lexical features and particles, or in other words function words, of many different categories. In a general overview, the translated speech was not typically dialectal, as dialectal lexicon was only mildly present. Otherwise, the speech was widely comprehensible with the use of several common colloquial features.

In regard to the source text, the primary means to build the dialectal speech was the use of Scots words with English. The analysis revealed that the use of Scots words was clearly divided between speakers based on which era they were from. The most modern vocabulary was found in Jerry's speech, who time travelled to the 18th century only briefly, and "the dark man", who was originally from the 20th century but had spent a long time in the 18th century, had a somewhat stronger dialect. On the other hand, Michael Murray, Joan and Jared, who were originally from the 18th century and never time travelled, had such Scots words in their speech that were not found in Jerry MacKenzie's or "the dark man's" speech. In addition to this, Jared, who was clearly the oldest character of the five, had such Scots words in his speech that were in use prior to the 18th century but not after it.

The premise of the thesis was that making a Scottish person sound Scottish in Finnish is impossible. The examples showed that the Finnish speech of the characters was colloquial enough to give the impression that the characters speak in a casual and laid-back way, but still showcased a mild variety of dialectal forms suggesting that the form of language is not a general form of spoken language heard in any possible place. The most impactful feature of the general illusion of speech was, however, the source language speech as it was intelligently formed from words that were in use in specific eras in the Scottish history. This was a feature that was not visible in the Finnish translation, and unfortunately, it will inevitably make the Finnish reader lose priceless information of the characters and their background. Despite this, my thesis has also made a point that a translator must not use too specific features that categorize the character harshly in a specific variant of the target language, as the translation must serve the target language reader while being loyal to the source text.